

ЛИСТИ ЄВГЕНА ТИМЧЕНКА ДО ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

У фондах відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки імені Василя Стефаника АН України (далі — ЛНБ АН України) зберігається понад 190 колекцій та особистих архівів письменників, учених, діячів мистецтва і культури та інших видатних людей. Серед них заслуговує на окрему увагу особистий архів Володимира Гнатюка. В архіві 778 справ. Серед матеріалів — численні особисті документи: диплом члена-кореспондента Російської Академії наук в Петербурзі (1902), диплом члена-кореспондента Чехо-Словацького Етнографічного товариства в Празі (1905), грамота почесного члена товариства «Просвіта» у Львові (1925), грамота почесного члена товариства «Просвіта» в Ужгороді (1921); манускрипти вченого — збірка українських народних казок, перекази про опришків; чимало газетних та журнальних матеріалів на теми фольклору і етнографії.

Найбільшу групу матеріалів становить листування майже з 800-ма кореспондентами. Зауважимо, що багато листів кореспондентів В. Гнатюка десятиліттями залишалися поза увагою наукової громадськості. Це, насамперед, листи О. Барвінського, М. Грушевського, В. Дорошенка, Д. Дорошенка, Б. Лепкого, О. Назарука, І. Огієнка, О. Кониського, які були вилучені з архіву і зберігалися у так званих «спеціальних фондах», майже недоступних читачеві. Тож про опрацювання, тим більше публікацію, цих листів й інших матеріалів згаданих авторів не могло бути й мови.

Серед кореспонденції збереглося 35 листів Євгена Тимченка.

Євген Тимченко належить до корифеїв української науки і культури. Він — учений-дослідник, гуманітарій широкого діапазону, відомий насамперед як історик української мови, діалектолог, лексикограф. У трактуванні питань сучасної літературної мови Є. Тимченко був прихильником етнографічної школи, що орієнтувалася на самобутність розвитку української мови. Визначною його працею є «Історичний словник українського язика». Є. Тимченко переклав українською мовою художні твори багатьох авторів з французької, англійської, італійської, грецької та інших мов. Він уперше передав українською мовою карело-фінський епос «Калевала» (1901), естонський — «Калевіполег». Є. Тимченко — автор низки статей на літературознавчі та етнокультурні теми. Великі його заслуги у створенні першого академічного правопису України. Є. Тимченко — член Київської старої громади, Українського наукового товариства у Києві, член-кореспондент АН УРСР. На окрему увагу заслуговують його зв'язки з Науковим товариством імені Шевченка у Львові, участь у наукових програмах Товариства. Він — дійсний член НТШ з 1914 р.

Теорчі зв'язки між Євгеном Тимченком і Володимиром Гнатюком тривали близько 30 років — з 1899 по 1926 р. Із листів довідуємося про коло спеціальних мовознавчих зацікавлень Є. Тимченка, невідкладні проблеми розвитку української літературної мови. Чимало згадок у листах про перекладацьку діяльність ученого, про пересилання і коректуру перекладів, їх публікацію. Водночас листи інформують про загальне культурно-громадське життя України, українські товариства, видавничі справи, діяльність преси. В. Гнатюк сприяв публікації праць Є. Тимченка у виданнях НТШ.

Привертають увагу листи Є. Тимченка, написані у 1919—1922 рр. з Києва, в яких мова йде і про політичні та економічні проблеми в Україні. У листі від 28 жовтня 1919 р. Є. Тимченко пише: «Не ідеалізуйте нашу державу. Це ще в певній мірі фікція. Влада в московських руках, і ми увесь час боремось, щоб одного чудового ранку не опинились в обіймах «єдиної неделімої». Військо треба мати, але що ж Ви зробите, як організують «московське» військо, а не українське. Хто буде боронити українських інтересів, коли на чолі держави «чужі» люди?». А у листі від 1 квітня 1922 року читаємо: «Я дуже серйозно думаю, як би втікти до Вас, бо тут вже мені третю зиму терпіти заважко; цю зиму протягом 4,1/2 місяці в моїй хаті було 2,1/2—4° тепла; руки й ноги пухли від холоду і страшенно боліли; писати і взагалі працювати при таких умовах абсолютно неможливо».

З інших листів дізнаємося про зацікавлення Є. Тимченка науковою літературою, яка виходила в Галичині, наукові зв'язки з багатьма вченими як України, так і закордону.

Хронологічний порядок листів такий:

- № 1. 29.III.1900 р. [Київ].
- № 2. 22.XI.1900 р. [Київ].
- № 3. 07.XII.1900 р. [Київ].
- № 4. 01.III.1901 р. [Київ].
- № 5. 29.V.1901 р.
- № 6. 02.IV.1905 р. [Київ].
- № 7. 09.X.1909 р. [Київ].
- № 8. 24.XII.1909 р. [Київ].
- № 9. 11.IV.1910 р. [Київ].
- № 10. 13.IX.1910 р. Катеринослав.
- № 11. 13.XI. 1913 р. [Варшава].
- № 12. 17.XI. 1913 р. [Варшава].
- № 13. 10.XII. 1913 р. Варшава.
- № 14. 14.XII. 1913 р. [Варшава].
- № 15. 03.I. 1914 р. [Варшава].
- № 16. 17.I. 1914 р. [Варшава].
- № 17. 15.II. 1914 р. [Варшава].
- № 18. 03/16.III. 1914 р. [Варшава].
- № 19. 12.III. 1914 р. [Варшава].
- № 20. 04/17.IV. 1914 р. [Варшава].
- № 21. 23/6.IV/V. 1914 р. [Варшава].
- № 22. 30.V.1914 р. [Варшава].
- № 23. 02.VI. 1914 р. [Варшава].
- № 24. [Не пізніше 15.VI. 1914 р. Чернівці].
- № 25. 17/30.VII. 1914 р. Берлін.
- № 26. 28.X. 1919 р. Київ.

- № 27. 01.IV. 1922 р. Київ.
 № 28. 03.VIII. 1922 р. Київ.
 № 29. 15.IV. 1923 р. Київ.
 № 30. 11. VI. 1923 р. Київ.
 № 31. 30.IX. 1923. [Київ].
 № 32. 21.III. 1925 р. Київ.
 № 33. 16. II. 1926 р. Київ.
 № 34. 18.VI. 1926 р. Київ.
 № 35. Без дати.

Листи друкуються уперше, без жодних скорочень. Усі вони — автографи, написані різним чорнилом на папері різного формату. Послідовність публікації — хронологічна. Текст подаємо за правописом автора. Редакторське втручання — мінімальне й стосується переважно незначних опісок.

Петро БАБ'ЯК

№ 1

[Київ], 29/III. 1900 [р.]

Високошановний Добродію!

Спасибі. «Вістник»¹ дістав. Кияне про Видавничу Спілку² чули з того, що про неї друкують: прочитали і забули. Може це сталося тим, що в дуже загальних рисах є відомості про неї, цікаво б докладніше. Мені здається можна б Киян розворушити, як би ми знали щось більшого над те, що є Спілка, що люде щось видають і щось мають видавати, а який плян видавництва, чи то програма, яка провідна думка і яку б Кияне опріч грошей ще могли б узяти участь нам невідомо, може б Ви нас просвітили в сьому?

Щиро прихильний
Є. Тимченко

P. S. У нас є до видання 12 пісень «Іліади» в перекладі Ніщинського [Байди], чи не взялабся Спілка їх видати?³

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 1. Автограф.

№ 2

—[Київ], 22/XI.1900 [р.]

Високошановний Добродію!

Засилаю Вам «спілкову умову» і дальші руни XL—XLVI, лишилося ще 4, які теж не забарюся прислати. Сп[ілкову] умову я переклав дослівно, хоч правду кажучи, стиль автора неможливий, якийсь розкиданий, роз-

лізлий,— звичайно такий і переклад вийшов, се вже Ваша річ чи таким його пустити між люде, чи стилізувати краще.

Чи не чули про Фляморіона⁴, коли вже він вийде? Черняхівський [Будовий] питаєся про свого Зомбарта⁵, чи його мають друкувати [гроші на друк будуть прислані]. Напишіть мені одверто, чи той Зомбарт справді краще переложений від того, що вже надрукований, чи ні, бо мені здаєся як би не вийшло *embarras de richesse* *, звичайно автори не хочєся, щоб його праця пропала дурно, але краще сі гроші вжити на щось такого, чого ще у нас нема. Є у мене переклад з В. Гюго «Claude Gueux» («Кльод Жебрак»), як би ся річ Вам здалася, то майте на увазі.

Щиро прихильний
Єв. Тимченко

Р. С. Сподіванка на Ж-ка в справі біблії, я гадаю, марна. Тут треба іншого заходу. Я щось приладнаю.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 2. Автограф.

№ 3

[Київ], 7.XII.1900 [р.]

Високошановний Добродію!

Нарешті засилаю Вам останні руни «Калевали»⁶, показчик імен особових і зміст, сторінки на останньому доведєся вже Вам виставити. Що до Зомбарта, то цілком пристаю на Вашу думку, перекладач теж не дуже змагався. За друки 3—4 арк. «Калевали» спасибі, сей раз не маю чого ремствувати, усе гаразд. «Гус» вже готовий, переписуєся. «Кльод Жебрак» — се невеличка річ сторінок на 30, її можна де хочте надрукувати; як перепишуть, пришлю. Що до Михальчукової програми, то вийшла припинка, автор щось хоче в ній переробити, боюсь, щоб се не затяглось на довго⁷. Напишіть, що треба б перекласти з франц[узької] мови, може знайду й перекладачів. У нас трудніше знайти людину, щоб знала добре свою мову, ніж таку що знає французьку.

«Документи» Ваші є ніщо іншого, як каверзи москвофілів, які, звичайно, мають змогу під'юдити темного чоловіка написати і не таке ще чорт-зна-що; не можна уважати такі погляди на фонетіку за загальні, се перше, а друге, треба старатися паралізувати шкодливий вплив їх на селян. Здаєся він у Вас іде від москвофильських попів. Взагалі, як я спостерегаю, галицький люд під добрим таки впливом попівства; яка, я думаю собі, ріжниця в сьому між нашими і Вашими селянами: у нас як би не урядовий примус, то селяне або б перейшли в штунду, або б цілком покидали своїх попів; жадного морального авторітету вони не мають, і їх би не послухався ніхто уже тим, що піп (винятків дуже мало, так мало, що довго треба м'яти чуба, поки згадаєш кого).

«До щенту» безперечно польонізм, але його вживають частиною в Києв-

* Клопіт з багатства (фр.).

щині і досить часто на Волині і Поділлі, але поруч з ним і на більшій території почуєте «до ошадку» або «до'шадку». Цілком згоджуючися з Вами, що до більш теоретичного, як практичного знання мови, яке панує в молодшому нашому поколінні, я де в чому і розминаюся з Вами, а власне: у наших авторів нема тенденції щиро народні і загально уживані слова свідомо замінити на польські, коли вони часом і беруть польське слово, то тільки тоді, коли відповідного або нема в народній мові (вищі поняття, або воно невідомо в нашому гурті, при тому сі останні польонізми до нас ідуть не безпосередно від поляків, а через наше галицьке письменство. Що до мене, то я взагалі, а з погляду фразеології найбільше, галицьку літературну мову вважаю за кращу від теї, що тепер нею пишуть у нас, і як-би тільки у вас минула пошесть московізмів, що запанувала останні 2—3 роки, то все б було гаразд. Науменко⁸ збирався в «К[иевскую] С[тарину]»⁹ навіть статтю писати про гал[ицьку] літерат[урну] мову, та щось ніяк не збереса.

Прошу Вас, як що ласка, прислати мені зараз такі книжки: «Літературно наукову бібліотеку»¹⁰, — все, що вийшло: «Ірель Акоста», «Скапаний світ» і Стефаніка «Дорогу»¹¹; Ковалів. «Громадські промисловці», «Бесіди про часи козацькі»¹²; Верхратський. «Мінеральогія»¹³; Мочник-Савицьк[ий]. «Наука Геометрії»; «Арифмет[ика]» і «Альгебра»¹⁴; Полянського. «Мінеральогія»¹⁵ і «Геольогія» і Грушевського. «Історія Укр[аїни]-Руси», III т. [в оправі] коли тільки вона вже вийшла у світ. Пришліть все зразу.

Щиро до Вас прихильний
Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 3—4. Автограф.

№ 4

[Київ], 1/III. 1901 [р.]

Високошановний Добродію!

Книжки дістав, але позаяк Євангелля прийшли днем пізніше, то й вийшло кепсько. Тепер доведеса так зробити. Як що буде читанка Шнай-норовського, то Ви її поки що не висилайте, а вже разом з «Вістником права і економіки»¹⁶, та з III томом «Етнольогії»¹⁷ та ще з деякими книжками, про які напишу, — а їх разом з «Калевалою», коли вона буде готова, а до того часу треба буде почекати.

Рахунок на всі забрані книжки прошу вислати перед Великодніми святами.

Що до біблії, то тепер ідуть пересправи з Кулішихою¹⁸. Киян, здаєся, вдалося подужати. Майже усі вони були проти всяких передмов і пояснень, але тепер майже здалася на капітуляцію. Як тільки буде згода Кулішихи, то зараз перепишуть і пришлють до Вас. Вас, може, здивує, для чого ще раз переписувати, а для того, що ми українці, — річ, яку дасться вияснити не льогікою, а психольогією. Д[октор] Франко листом

до пані Франко просив, чи не можна буде фонд Шекспіровський замінити в Спілки і друкувати на його біблію. Я обіцяв сього добитися. Скутки моїх заходів такі. Гроші, що повертатимуться з продажу Шекспіра, лишаться на завжди у Спілки, і на них вона (як і хотів д[октор] Франко) матиме право друкувати різні переклади клясічних творів (в тій лічбі й біблію). За місяць або 1—1/2 я ще пришлю грошенят на рахунок Шекспірового фонду.

П[ані] Кістяковська¹⁹ згожується взятися до писання біографії Герцена, або іншої якої. Що в «Гусови» мало звернено уваги на суспільне життя, се моя причина, бо як мене запитано, яку бажать біографію, то я сказав, що треба її написати по Філіппову (а його праця, на мій погляд, слабо написана), але так щоб була вона приступною людям, що не мають, або що дуже мають невеличку історичну освіту, другими словами можливо популярніше.

Боржковський²⁰ тільки часами наїздить до Києва, а то десь там на Поділлі землю міряє, а Боровик²¹ тепер у Житомирі на службі в акцизі. Не що давно приїздив до мене в гостину, на Великодні свята, певно, ще приїде.

Посилаю Вам свою фотографію і прошу Вашої.

До Г[аличи]ни давно збираюсь, але все так складається, що ніяк не вихоплюсь. Як буду вже вирушати у мандрівку, то, звичайно, Вам напишу.

До побачення цілком Ваш
Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 5—6. Автограф.

№ 5

[29/V.1901 [р.]

Високошановний Добродію!

Чому се так довго на мій лист Ви нічого не відписуєте? Мені дуже потрібно знати, як Ви думаете що до тих російськ[их] часописів, що я Вам писав, а потім тло, чи дістали Ви мій довг у Товариство і в книгарню?, і чому мені й досі не вислано «Правничої часописи»?²² Ото Вам і всі питання. У Києві буду до 10/23 дати, а потім того на місяць поїду на село. Мені чогось і досі V книжки «Л[ітературно]-Н[аукового] Вістника» не шлють. Знати, що і у Вас велика спека, все завмерло, замовкло.

Цілком Ваш Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 7. Автограф.

№ 6

[Київ], 2/IV.1905 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Будьте ласкаві, сповістіть мене, чи дістали Ви від мене замітку, послану рекомендованим листом, яку я просив надрукувати в «Літературно-Науковому Віснику» і зробіть відбитки і чи зможете виконати мою просьбу?

Ваш Євген

Окрім того, прошу Вас, поки не пізно, змінити 4-й пункт так, щоб він починався словами: «А через те опріч загально-державного...» (Тут добавляється «А через те») більше нічого.

Зробіть будь-ласка відбитки так, щоб вони мали гарний вигляд, а не такий як попередні.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 8. Автограф.

№ 7

[Київ], 9/X.I.1909 [р.]

Високошановний Добродію!

Я послав Вам учора 25 корон «переводом» — це моя вкладка за цей рік і на 1910. Прошу зробити ласку наказавши кому слід, щоб мені вислано «Записки» за цей рік²³, бо я їй досі жодної книжки не маю. Я вже Вам послав 8 аркушів програми, друкується вже 10-й аркуш²⁴; невдовзі вишлю Вам 9-й. Трохи загаявся з друком, бо зробив перерву на місяць, але тепер вона має додрукуватися без перерви, бо вчора я вже її закінчив цілу, і радію, що з такою марудною й важкою працею дійшов кінця.

У мене потроху набирається етнографічний матеріал для Вас, опріч того тим особам, що удаються до Наук [ового] Товар [иства]²⁵ з таким матеріалом, раджу, щоб його до Вас засилали.

Усього доброго

Ваш Є. Тимченко

Р. С. Адреса, Київ. Театральная²⁶ № 1, кв. 9.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 9. Автограф.

№ 8

[Київ], 24/XII.1909 [р.]

Високошановний Добродію!

Дуже Вам дякую за «Дорогу» Стефаніка. Вибачайте, що загаявся Вам відписати: тепер у нас передсвяття, так така метушня, що лихо!

Прошу Вас, що Ви наказали кому слід, щоб зараз * вислано мені решту недослану і ще Юлія Цезара 3 примірники, та по 2 прим[ірники] Школиченка «На селі» і «Між народ»²⁷ все разом. Літературно-наукову бібліотеку висилайте мені в міру виходу. Се справді дуже симпатичне видання і підперти його треба усіма силами, хоч на бажаний фонд поки-що мала сподіванка. Єдине, що, мені здаєся, з часом можна буде зробити, се невеличку субсідію на його дістати, а поки що треба яось балансувати. В січні сподіваюся прислати на друкування Шекспіра ще 600 корон. Добре б було справді протягом прийдучого року покінчити з перекладами Куліша, бо ще роботи багато. А щоб Спілка видавала річно сотню книжок, про се треба конче дбати і я гадаю, що де-що можна буде зробити, щоб уможливити се, хоч з нашими тіснозорими патріотами дуже трудно мати справу. «Кльода» і «Гуса» невдовзі пришлю — свята стоять на заваді.

«Видавниче Товариство» наше се неофіціальна громадка людей, що трудиться виданням людських (переважно) книжок; воно давно вже існує, але звалось попереду «Видавничою Комісією», а тепер звеся «Видавничою Громадою», зміна тільки в назві, а не в діяльності.

Ваш спис оповідань Свидницького²⁸ я передав «Видавничій Громаді», просячи її зробити те, що Ви бажаєте.

Віншую Вас Новим роком і Новим століттям.

Щиро прихильний
Євг. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 10. Автограф.

№ 9

[Київ], 11/IV.[1] 910 [р.]

Високошановний Добродію!

Дуже радію, що Ви одужали. Я тільки з Вашого листа і знаю про Ваше нездужання; ніхто мені й досі про це не сказав. Дуже Вам дякую за гаївки²⁹. В своїх роботах я що разу користуюся з Вашого матеріалу. Я великий песимиста що до нашого літературного язика. На мій погляд це язик фіктивний в тому розумінню, що він не є органічний чинник: умислого життя українця, він є продуктом невеличкою знаття людової мови з домішкою жаргону, утвореного під впливом сусідніх мов. Цей язик для наших

* Підкреслено в оригіналі.

(українських) письменників чужий *, чи краще сказати мова українська їм чужа так само, як чужа французька, німецька і інші. Уявіть собі, коли б наш гімназіст став писати по-німецькому! Яка б у його була мова бідна, нежива, дерев'яна, а ще до того як би він, не знавши німецьких слів, почав кувати «сосіскен» та «маслен» і щось подібного, то хіба б можна пишучи граматику укр[аїнської] мови, покликатись на твори писані таким жаргоном. Винятки звичайно є, але я кажу про тепер домінуючу більшість. Та й до згоди нам прийти дуже трудно, бо критерії різні. Я, на-пр[иклад], навіть з Вами не можу де на чому погодитись, хоч певен, що ви укр[аїнську] м[ову] знаєте чудово. Візьмім ті приклади, що Ви мені написали. Ви пишете: «Є в нас вирази: пол (муж[еський] і женськ[ий]) *, полá (при плащу) і поле. В творах найновіших наших письменників вони мають усі без різниці genit[ivus] plur[alis] — полів; тим часом у народ[них] говорах* і старших пам'ятках звучать генітиви тих іменників: полів, пол (або піл), піль». На це я завважу, що справді в людській мові є полá і пóле, а слова пол нема * в українській мові на всьому її просторі (хіба що в Галичині) і ніхто його в нас не зрозуміє *; це чиста московщина, навіть не з нашою фонетикою, (по укр[аїнськи] було б піл *). І я дивуюся, що це слово, як цілком виразно чуже, не вражає вуха галичанинові. Справді у нас є слово піл, д. полá, але ж це поміст з дощок у хаті сільській де сплять. Нарід наш в значінню московського «пол» вживає: стать, природа, рід. Куліш вживав «пóголов». З цього всього ясно, що для «пóла», яко слова чужого нормою може бути тільки російська мова: пóлів (пóловь). Що ж до справді наших слів полá, то у нас тільки піл, а що до пóле, то полів, бо пуль, пуль і т. под. Ви почуете тільки де-не-де в поліських говірках. Я взагалі спостерегаю, що в Галичині, як і в нас на Україні, занечищують мову страшними москалізмами, викидають суто укр[аїнські] вирази тільки через те з одного боку, що вони не подібні до московських, а з другого, що вони спільні з польськими (хоч в жодному разі не полонізмами). Пишуть, на-пр[иклад], у Вас: «переписний листок» спитайте першого ліпшого українця, несвідомого, з якої хочете верстви — жоден не признає, що це по-українськи, по нашому буде «листовна́ карта». «Переписуватись» (росс[ійське] переписываться) хто скаже в значінню «листува́тись» — ніхто і т. д.

А з другого боку в «Раді»³⁰: «картина робить гарне вражіння як з боку виконання, так і по своїй ідеї, це в перекладі має значити: образ справляє миле вражіння і своїм виконанням і своєю ідеєю, і т. п. І так раз-по-раз. Уважаючи на все це, мене огортає великий песимізм.

В своїй роботі я візьму до уваги тільки людські говірки, саму людську мову, але певен, що роботи наші практичного значіння не матимуть; їх ніхто не читатиме. Але дарма, най будуть!

Усього доброго, сили та снаги більше до Вашої невтомної роботи.

Цілком Ваш Є. Тимченко

* Підкреслено в оригіналі.

№ 10

Екатеринославъ, 13/9.1910 [р.]
Садовая ул[ица], № 12, кв. 3.

Високоповажаний Добродію!

Не ремствуйте, що загаєвся Вам відповісти. Річ у тому, що Ваш лист прибув саме тоді, як я вирушив з Києва до Катеринослава на нову посаду, і багато було усякого клопоту, але я все-таки успів побувати у Драгоманові³¹. Вам уже в цій справі писав в Жабе, але з Вашого листа я не бачу, щоб ви дістали мого листа, чи не загубився він? Я між іншим там дякував Вам за прислані книжки «Етн[ографічного] Вістн[ика]»³².

Як уже писав, так і тепер повторюю з останньої балачки з Др[агомановою], що з тією особою дійти ладу трудно. Очевидно, вона не хоче дати матеріал, і все крутить. Я з нею трохи не посварився. Я їй кажу, що певно вона в цій справі нічого не писала своїй дочці до Цюріха, а вона мені на те каже, що писала, але може її лист не дійшов, бо багато її листів пропадає і що як би знайшлась людина, що від неї повезла б лист до дочки, то було б певніше. А далі, каже, що пересилати так матеріали не можна, от як би Павлик поїхав тоді, як її дочка буде в Софії та сам забрав, коли там щось зісталось, бо може вже й миші поїли, адже я, каже, просила громадян (київських)³³ забрати матеріали ще 12 років тому, не схотіли, так я тепер не винувата, коли їх може й нема і т. д., і т. д. Ясно, що з нею не дійдем ладу і добре б, як би Ви не важили на той матеріал, хіба цим людям дорога наша справа; дрібничкове самолюбство, егоїзм — от їх сфера.

Не забувайте, пишть, бо я тепер на провінції, далеко від осередку. В Жабе я Вам писав теж, що п[ані] Грінченко³⁴ не думає продавати бібліотеку свого чоловіка, ще щось писав, та вже забув що.

До побачення
цілком Ваш Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 15—16. Автограф.

№ 11

[Варшава], 13/XI.[1]913 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Дуже Вам дякую за «Демонологію»³⁵ і за звістки з приводу Гр[ушевського]. Не писав Вам досі, бо майже увесь час хорував на шлунок. Від Возняка³⁶ нема чутки.

З «Ради» знаю, що Гр[ушевський] подався на демісію. «Рада» з Єфремовим ударили на гвалт, що Вкраїна гине. Звичайно, вона не загине, але чи знайдеться на його постать людина з такою енергією і авторитетом? Чи не почнеся ще більший розбрат, як не буде такого, що його звикли слухати? Дай Боже, щоб не було гірше. Я підписав свою угоду на новий

Євген Тимченко. 1901 р.

Зробіть будь-ласка вибірку так, щоб в ній мали гарний вигляд, і не так, як тепер.

19²/_{IV} 05

Васюнові брати! Надіюсь!

Будьмо задоволені, співіснить мене — ти дістали Ви віг мене замітку, посилаю рекомендаційним листом, абу я просив мадрозу-вашу в Л. Н. В. і зробіть вибірку, і ти шире видкожати мою просябу?

Ваше Звєн,

Врине то, прошу Вас, щоб не пізно, шире 4-й пункт так, щоб він починався словами: "А герес піс стріг загарцько-верравсько..."

(Муні добавляється "А герес піс" і більше нічого)

статут, а найбільше на § 20. Цей § мабуть дуже дошкулив комусь, бо Єфремов напався на його філіпікою своєю. На жаль до збірника Франка у мене нічого нема³⁷. Шкода, що вже так пізно я дочувся про нього.

Зичу Вам доброго здоров'я. Цілком Ваш

Єв. Тимченко

Велька 3, кв. 6 (адреса та сама, тільки одмінено нумерацію: було 1а 1в 1с..., а стало 1. 3. 5...).

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 17. Автограф.

№ 12

[*Варшава*], 17/XI.[I]913 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Я перед кількома днями написав Вам до Львова листа й дякував за «Демонологію», писав і про те, що для збірника Франка не маю нічого готового, але Ваша відкритка мене надумила. Справді я для збірника пришлю Вам свій «Vocativ»; для збірника Михальчука напишу щось іншого, може «Locativ». Так що цими днями Ви дістанете мою роботу.

Ці мої поки що окремі студії про відмінки мають з часом лягти в основу цілої української складні.

До побачення

Цілком Ваш Євг. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 18. Автограф.

№ 13

Варшава, 10/12 [I]913 [р.]

Високоповажаний Добродію!

В моїй розправці є прикра помилка: слова на *-ець*, треба переставити в пні на *-ьо-*, а я їх через свою розкиданість помістив до пнів на *-о-*. Будьте ласкаві поправте.

Цілком Ваш Є. Тимченко

Р. С. З Києва дістав прохання передати свій голос Тершаковцю³⁸ або Джиджорі³⁹, але годі, я його передав Зілінському⁴⁰, просячи твердо триматися скасування повновласти!

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 19. Автограф.

№ 14

[Варшава], 14/XII. [I] 913 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Прошу вибачити, що трохи загаявся відписати Вам. Мені треба було перекласти на українську мову свою розправу, бо з самого початку її призначалося до «Извест[ей] Акад[емии] Наук»⁴¹, через те вона була написана по російськи. Давно я вже не писав по укр[аїнськи] грама-т[ичних] розправ і було мені мороки багато. Як по-нашому «обращеніє» (грам[атичний] термін)? Чи «звернення» чи «зголошення»? «Восходит на праслов[янским] основам...» я перекладаю сходить, зіходить, хоч мені це не дуже до вподоби. Але годі, самі роздивитесь.

Як надрукуєте, то прошу прислати мені кілька відбитків. Це дальший тяг моїх синтаксичних студій і морфологічних. Коли моя розправа надто велика, чи може з інших причин не підходить до збірника, то пришліть назад, тоді вона піде до збірника Михальчука. Посилаю її зараз реко-мендованою пересилкою.

Щодо українців у Варшаві, то не могу Вам сказати нічого втішного. Між професурою нема ідейних людей, молодь здебільшого «Малороссы» і до наукової роботи не готові. «Громада» варшавська — це співоче і му-зичне товариство, де здебільшого люде без націон[альної] свідомости, «любители» гопака. Що до Дорпота — то я не маю стосунків з ним. З при-хильних до нас професорів могу назвати в Варшаві Яцимирського⁴², але він не українець.

Я дивуюся Рудницькому⁴³, що він відповідав Єфремову. Грушевський, як бачите, сам не виступає, а як розумна людина, спустив своїх хортів з ланцюгів, а сам тільки сміється в бороду. З добродіями á la Єфрем[ов] не варто полемізувати, тільки загадатись можна. Я зробив як Ви казали і передав свій голос Зілинському без жодних застережень. Як бачу з нового проекту § 20 майже не відмінився від § 16 колишнього статуту, а в цім § здаєся і була вся сила. Я гадаю, що ми, українці, не можемо мати голосу в тих справах, які або не розуміємо, не знаємо, або знаємо з голосу Гру-шевського і його прихильників. Звичайно агітуючи на свою користь, і він може набирати голосів при нашій громадській нерозвинености, я радів, що ся ненормальність усовувалась першим проектом, але в другому знову залишаєся. Мабуть інакше не можна?!

Я знаю хиби Гр[ушевського] і знаю, як часом неможливо з ним пра-цювати, але з другого боку знаючи, як при наших обставинах треба мати на чолі нашої поважної інституції людину авторитетну, яку слухались би, трохи турбуюся, чи знайдєся друга людина і авторитетна і сильної волі, щоб не дезорганізувалася уся справа. Як знайдєся, то тільки радітиму.

Дуже радію, що Ваші праці, які я уважаю дуже цінними і великої ваги (без них я не міг би писати своїх розправ) знайшли належне оцінення хоч у чужих людей. Така вже наша доля, що ми мусимо працювати серед мало-освіченого або освіченого однобічно суспільства. У нас ще нема того, що москалі звать «образованное общество». Візьміть навіть Гр[ушев-ського] це ж людина страшенно нерозвинена, без широких горизонтів, без гнучкого розуму, без потрібної толеранції до інших думок, іншого

знання і т. д. Або публіцист Єфремов? Це ж газетчик український, що пересяк Михайловським, дуже мало освічена людина, без громадського виховання, без літературної етики, але людина все-таки з хистом⁴⁴.

Я гадаю, що галичане добре б зробили, якби менше звертали уваги на всяких Єфр[емових] і їм подібних.

З свого боку страшенно бажаю, щоб Ви надалі не мали жодних перешкод в своїй науковій роботі. *

Не забувайте. 10/23 грудня (ст[арий] стиль) їду до Петербургу і до Києва. Вернусь до Варшави перед Новим роком.

Цілком Ваш Євг. Тимченко

P. S. Як дістанете мою розprawку і роздивитесь, напишіть.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 20—23. Автограф.

№ 15

[Варшава], 3/1.[1]914 [р.]

Високошановний Добродію!

Ото знов я у Варшаві. Чув, що зміна статуту перевернулася на щось кумедне: моральна перемога на боці Грушевського. Але він перестав головувати. Перший наслідок цього, як я чув, брак матеріалу для «Записок» і що буцім збірник на честь Франка касується, а замість того будуть видані 2 останні книжки «Записок», присвячені йому. Шкода, коли це правда, бо як я чув, де-хто прислав і з красною письменства.

У мене є ще прохання: накажіть, будьте ласкаві, щоб мені прислано корректуру мого артикулу.

Ще хотів я Вас спитати, чи є і де власне укр[аїнська] жіноча гімназія і бурса (пансіон) при ній? У нас є одна дівчинка, козачка з роду; ми з жінкою хтіли б їй дати українську освіту, для цього її треба привезти і десь покинути вчитися, а де власне і як це зробити, ми не знаємо; коли є такі бурси при гімназіях, то цікаво, чи дорого беруть там за пансіон (утримання). Може Ви це знаєте, то може й мені напишете?

Цілком Ваш Євг. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 24. Автограф.

№ 16

[Варшава], 17/1.1914 [р.]

Високошановний Добродію!

Дуже дякую за інформації. Я як був у Києві, то бачив багато людей. Кажуть, що дуже на них прикре вражіння справив обіжник «Комітету громадського добра». Ми, кажуть, добре знаємо Гр[ушевського] і не є його

приятелі, але «Комітет» забув, що він є репрезентат української науки, це наш авторитет перед чужим науковим світом, через те вирази про «сумнівну» науковість і авторекляму є образою цілому укр [аїнському] народові. Вдача його антипатична, але це часто буває у людей великого маштабу. Можна його, Гр [ушевського] ненавидіти, але не можна відняти від нього колосальних заслуг перед Україною.

В Галичині є люде в такій саме позиції, як Гр [ушевський], напр [иклад], Колесса ⁴⁵, Студинський ⁴⁶ і інші, але чи ми їх знаємо? Де їх праці? Що ми про їх чуємо? Нічого. А ім'я Гр [ушевського] гримить, його всяк знає, про його кожне чує. А чувши про його, чує про Україну, про українську ідею. «Кажуть далі: «Комітет» закидає, що Гр [ушевський] робить видатки, хай і так, але жодної руїни не могло б бути, бо славнозвістне ім'я Гр [ушевського] само по собі капітал, бо в безвихідну хвилину воно б притягло до себе капітали. Галичане, не звикши до широкого розмаху, не розуміють, що чим ширше і голосніше буде розвинута діяльність «Товариства», то тим більше воно притягатиме і капітали, і людей, і славу, і вивишатиме престиж укр [аїнської] науки і імена укр [аїнського] народу, а їм більш подобається «скопидомство», копієчку до копієчки прикладати а не широко-державна далекоглядна політика». Оттаке я почув і виразом цих думок, як Ви знаєте є обіжник Джиджори і К^о, що спростовує, як каже Зілинський, «негарні» способи боротьби проти Гр [ушевського]. Як бачите, наше громадянство не за Гр [ушевського], як особу, але за його як діяча.

Вертаюсь до справ. Адреса Огієнка ⁴⁷: Київ. Б[ольшая] Дорогожицкая ⁴⁸, 21. Сумніваюсь, щоб він вернувся до писання по-укр [аїнськи]. Адже він міг би писати й до «Київськ[их] Записок» ⁴⁹, одначе не пише. А чому? Бо теж як інші хоче собі кар'єру зробити, російської професури доскочити. Це дрібна людина. Даремна річ сподіватися жертвенности, самовіддання для ідеї; власні — шкурні інтереси — це лейт-мотив їх діяльності. Але зробіт спробунок. Що до моїх робіт з укр [аїнської] граматики, то поки що я її оброблятиму окремими монографійками, не вйажучи себе жодним наперед уложеним пляном. Я пишу по російськи не для заробітку — я його не потрібую і не маю з своїх праць наукових, і не для того, щоб прислужуватися російській науці, а для того, що ці роботи є мої дисертації: одна є, а буде ще одна — докторська (у нас доктор, як здорові знаєте, не те, що у Вас: це найвищий науковий ступінь), а потім я не мислю нічого по-росс [ійськи] писати, і мій «Генітив», трохи з годом вийде по-укр [аїнськи] значно перероблений і доповнений. Як мені пощастить написати укр [аїнську] складню, то то має бути книжка в 2 тисячі сторінок. На докторську дисертацію готую «Історію укр [аїнської] мови». До-речі: вийшла не-що-давно велика наукова граматика Смаль-Стоцького по німецьки (і маленька теж) ⁵⁰. На ту велику гр [аматику] Шахматов написав цілий артикул, де розгромлює См [аль]-Стоц [ького] за те, що той не визнає праруського язика ⁵¹. Цей артикул буде уміщено в збірнику Михальчука. Цікавий я дуже, чи буде відповідати См [аль]-Ст [оцький] і чи спроможеся оборонити своєї позиції. Чогось мені здаєся, що не спроможеся. Ш [ахматов] тонкий діалектик.

Ще у мене до Вас прохання. Я б хотів екстрено * мати: «Збірник фіз-іологічної секції Наукового Тов[ариства] Шевченка» т. XIV і XV, так

* Підкреслено в оригіналі.

чи не буде Ваша ласка наказати книгарні, щоб мені їх зараз не гаючись вислано бандеролью і приложено фактуру, скільки вони коштують, а я гроші теж не гаючись вишлю. Це мені треба для мого «Льокативу», що мушу за два тижні віддавати до друку. Хотілось би мені теж дістати, та не знаю яким способом: Равлюк М. «Про дієприкметники і дієприслівники в творах Квітки, М. Вовчка і Стефаніка». Звідомлення (звіт?) Дирекції ц[ісарсько]-к[оролівської] державної гімназії в Кіцмані за шк[ільний] рік 1911/[1912].⁵² Турянський О.⁵³ «Ђ в українській мові» (Звіт дирекції ц[ісарсько]-к[оролівської] гімназії з рускою викладавою мовою в Перемишлі за рік 1911/[19]12).

Не пишу просто в книгарню, а до Вас тим, що боюсь, як напишу просто, то чекатиму роки два, а Вас швидче послухаються.

Посилаю Вам три примірники «Генітиву»⁵⁴ для тих добродіїв, що Ви писали, тільки хай і вони мені пришлють своїх праць, а грошей мені не потрібно.

Не забувайте.

Цілком Ваш Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 25—28. Автограф.

№ 17

[Варшава], 15/II. [1]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Сподіваюся, що хвороба горла не має небезпечного характеру і Ви незабаром одужаєте: дуже Вам цього зичу. Дуже Вам дякую за приймну і несподівану звістку про вибори мене в секцію. Я маю найближчим завданням обробити свої матеріали на укр[аїнські] відмінки, а далі підуть різні категорії імени: групи іменник і прикметник і інші; потім того маю взятися до дієслова у всіх його формах і т. д. В міру оброблення буду друкувати окремими артикулами і охоче міститиму в «Записках». До речі, хай би мені прислали корректу «Вокативу», може б я там дещо поправив. Мені б хотілося мати 200 відбитків.

Я Смаль-Стоцькому давно вже послав (ще в травні чи червні минулого року) свою книжку рекомендованою перепискою і певно йому непотрібно другого примірника. Від Равлюка, спасибі Вам, я дістав його розправу. До Турянського написав; але не дістав відповіді [з Перемишля], а його праця про «Ђ» мусить бути дуже цікава. Книгарня вислала ті два томи, що я просив, і я вже їй гроші давно послав.

З Огієнка нічого путнього не буде, мені так здається. Перший артикул в «Україні» буде Шахматова. Це повний розгром Смаль-Стоцького, себ-то його історичних міркувань. Кінець арт[икула] Шахматова мені не подобається, але історична частина дуже хитро збудована; цікаво чи вратує свою позицію С[маль-Ст[оцький]] — а це б дуже для нас важно.

Я дуже радію, що Наукове Т[овариство] не дуже відчуває втрату «керманіча» і цілим серцем бажаю, щоб і не відчуло.

Першу працю, що я маю обробити далі до друку буде «Інструменталь» для «Записок».

Цілком Ваш
Євг. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 29—30. Автограф.

№ 18

[Варшава], 3/16.III.[1]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

На жаль, я не маю «Діла»⁵⁵ (якось і досі не зібрався передплатити), через те й не читав артикулу Щурата⁵⁶. Коли Ви його маєте, то будьте ласкаві прислати. Карський теж дуже обурений останнім розділом граматики (§ 260 і далі). Вже написав рецензію, буде в 2-й книжці «Р[усского] Ф[илологического] В[естника]»⁵⁷. Незабаром все це прочитаєте. Цікаво як С[маль]-Стоцький буде боронитись. Я може цього літа й виберусь до Вас в гори. Принаймні маю на це велику надію.

Цілком Ваш
Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, ар. 31. Автограф.

№ 19

[Варшава], 12/III.[1]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Дуже Вам вдячний за прислані №№ «Діла». На жаль, артикул Щурата не є науковим розбором праці пр[офесора] С[маль]-Стоцького. Це тільки вираз чуття. Ви певне вже дістали «Україну». Шахматов на підставі історії язика перекидає всі доводи См[аль]-Ст[оцького]. І справді, коли См[аль]-Ст[оцькому] пощастить збити доводи Ш[ахматова], то справу виграно. Але я, на жаль, не сподіваюся, щоб це См[аль]-Ст[оцькому] пощастило, бо, взагалі кажучи, історія мови у його дуже кульгає. На превеликий жаль, я не бачу, щоб він стояв на рівні сучасного поступу наукового в історії мови. У всякім разі книга його споводує виміну думок і він не може залишити без відповіді критику такого наукового колосса, як Ш[ахмато]в; це б значило зразу скапітулювати. Коли й можна збити доводи Ш[ахматова], то тільки ставши на цілком інший ґрунт. А нам дуже треба одержати звитягу. В моєму «Генітиві», що до цієї форми, здається непохитно * доведено, що український розвій цієї форми йшов цілком іншим

* Підкреслено в оригіналі.

шляхом, як московський, і власне шляхом, яким пішли західні слов[янські] мови.

Коли пощастить і далі це довести, то принаймні в оборі ск[...] * дещо відвоюємо.

Цілком Ваш
Євг. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 32—33. Автограф.

№ 20

[Варшава], 4/17.IV. [I]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Чи Ви вже уві Львові? Віншую Вас Великоднем. Як Ваше горло?, добре вже загоїлось?

Я передплатив «Діло». Коректу мені прислали, я вже виправив і дещо додав. Пр[офесорові] Смаль-Стоцькому писав з приводу рецензії Ш[ахмато]ва, ще буде й Карського. Усі накинулись. См[аль]-Стоцький сподівається їм добре відповісти. Дуже буду радий, бо його (Ш[ахмато]ва) артикул справив велике вражіння. Чи бачили «Україну»? Як вона погано редагується, а московизмів сила; навіть у моєму перекладі арт[икулу] Шахматова насадили кацапізмів: і усякого какословія.

Цілком Ваш Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 34. Автограф.

№ 21

[Варшава], 23/6.IV/V. [I]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Витаю вже Вас у Львові. На жаль, не знаю, в кого ті папери (Шевченкові), що Ви пишете. Чи не вдалися б Ви в цій справі до Ореста Левицького⁵⁸ (Кієв. Університетській Спуск (крутой)⁵⁹ № 3), може він знає.

Перетця⁶⁰ ще не затверджено на академіка; добре як би швидше затверджено, бо йому вже час відпочити від цькування, що зняли на його чорносотенці.

Збірник пам'яті Михальчука конче буде (том XV «Записок»). Праці Возняка дістав і посилаю йому свої, oprіч «Української граматики», що вже не маю.

Książk-a вже для Вас переписується: вона 16 форматом, має 110 сторінок, але кінця нема; надрукована слав'янським шрифтом вся по-українськи, останні сторінки надруковані польським правописом. Буде Вам переписи-

* Частина слова не прочитується.

сана цілком навіть з польською передмовою. Дуже цікава мова. Переслати цю книжку не можна, бо старих друків (XVIII в.) не видають з бібліотеки.

Мій «Льокатив» мабуть увесь * піде до «Київських Записок», а решта відмінків вже до львівських, хоч може синтаксична частина «Льокативу» теж до львівських піде — я про це довідаюсь будши в Києві. А далі ще в мене не написано, бо я заклопотаний згромадженням матеріалу, але я не забарюсь.

Я тільки хотів Вас просити, щоб друківано «Вокатив», «Льокатив», «Генитив» і т. д., бо правопис «Вокатів» суперечить нашій фонетиці, що вимагає писати в чужих словах по д, т, з, с, р, х, ш, — и (моя «Граматика», 169 стор., там і приклади). Це правило ми з Михальчуком виробили на підставі огромного матеріалу. «Україна» поки що редагується дуже кепсько.

Кримський⁶¹ все кволиться на свої очі, і я гадаю, що ми вже не багато від його дочекаємось. Ми взагалі дуже швидко виснажуємось.

За п'ять днів до своєї смерті від Михальчука мав листа, де він дуже нарікає на «безграмітність» «України». Ми з ним ще минулого літа проєктували видавати часопис на взір «Języka Polskiego», де б містилося артикули з граматики, ортографії; давалося відповіді і поради на всякі запитання язикові. Ця думка повстала через те, що наша мова дуже занечищується (останніми роками) москалізмами не тільки в лексиці, але іще найбільше в фразеології, в складні; іде широкими ступнями «нутрішне» обрусіння, якого ми не чуємо і не бачимо, і не тільки у нас тут, але і в Галичині, і лихо в тім, що ми цілком втрачаємо чуття своєї мови і вже тепер спостерегаємо, що друкуючи, напр [иклад], в «Раді», раз у раз трапляється, що редакція замінить українське слово і вираз московським: український здається чудним «ріже (обмосковлене) вухо». Жадні протести не помагають. Думка наша не здійснилася, бо Гр[ушевський] казав, що «Україна» матиме такий характер; через те Михальчук і згодився бути редактором, але його одурено і йому навіть не показано «України» до її виходу. А як М[ихальчук] побачив цей «фрукт», то аж за голову узявся, бо каже ще ніколи не бачив такої монструальної неписьменности і стало йому сором, що його ім'я стоїть на тій книжці. Мої дві замітки теж не було уміщено — і це дуже добре, бо не могла ж редакція суперечити собі, а в мій переклад арт[икулу] Шахматова понапихувано москалізмів: «в області», «щось додатне» * (-ного), «величина» і т. под. Я поклав нічого не містити в «Україну» опріч деяких рецензій.

Чи вже настане коли час, коли ми знову повикидаємо всю цю московську нечисть: правительство (ряд), область, стаття, р[у]копись *, літопись * і т. инше?

Смаль-Стоцький гадає, що подужає Ш[ахмат]ова. Дай Боже!

Я читав у «Ділі», що «Записки» вже вийшли. Чого ж їх не присилають?

Я замовив 100 відбитків «Вокативу», чи не залишили б Ви 30 для львівської книгарні і тому, хто захоче мати окремих відбиток, а решту (70) хай би мені переслано поштою, це не багато на вагу вийде⁶².

Цілком Ваш Єв. Тимченко

* Підкреслено в оригіналі.

№ 22

[Варшава], 30/V. [I] 914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Дуже Вам вдячний, що Ви подали мені звістку, що «Записки» вислано. Я зараз був у цензурі і мені їх не без суперечки * віддали. Прошу ще раз нічого мені не посилати простою, а тільки рекомендованою бандеролею, бо книжки, як бачите, пропадають в цензурі. Я так не дістав 99, 100, 108, 109 і 116 томів «Записок», а певно вони у свій час були послані, але не знаючи цього, я не міг довідатись у цензурі, і вони так і пропали. Бандероль рекомендована коштує тільки на 10 коп. дорожче, а книжки принаймні були б цілі. Прошу теж завжди приписувати на посильці «професору» це теж гарантія їх цілості. Опріч «Записок» дістав у цензурі і т. Х «Архіву»⁶³ і № 55 «Хроніки»⁶⁴, але, здається ще одно число «Хроніки» було (Карській, принаймні, дістав, здається, два числа), але я не дістав від цензора. Відбитків дістав тільки 30 примірників *, коли вислано більше, то прошу повідомити. «Діло» не доходить через те 4, яке приймають за 7. Варшава не Львів, тут мільон людности і все спочатку йде на головну пошту а далі розсилається по відділах почтових, і як у тому відділі не знайдуть, то посилають назад на головну пошту, а там як недоставлене, викидають десь. Така тут почта. «Діло» попадає в 4 відділ, а мій 7-й, через те я його й не дістаю часто.

«Грамоту» Товариства дістав⁶⁵ і зараз посилаю Товариству подяку, своє curriculum vitae і спис праць.

Я 8/VI (н[ового] ст[илію] 21/VI) їду до Києва і до Борзни, а далі з жінкою поїду на Буковину, спинюсь дня на 2 в Чернівцях, хочу побачити наші гори і може заїду до Львова, а там подамось десь далі. Так що влітку мені нічого, поки не повернусь [до серпня], не присилайте в Варшаву. Відбитки (решту) може встигнете ще сюди прислати.

За копіювання рукопису для Возняка нічого не належиться.

Карський не дуже прихильно ставиться до українства, але він тільки не свариться * з тими, що прихильні. На запросини Перетця писати до «України» він odmовився.

Зілинський писав мені, що конгресова комісія хоче урядити в осени з'їзд. На його прохання я подав три теми, що мені здається годилося б обговорити (правопис, граматичну термінологію і справу видання укр[аїнського] академічного словника). До речі, я прочитав «Пробу упорядкування укр[аїнських] говорів» Зілинського і, на жаль, не можу з ним згодитись.

В Варшаві нема українців не етнографічного типу («тоже — малороссов»), щиро * прихильних теж. З неворожих українству російських вчених можу назвати В. Богородицького в Казані⁶⁶ і Е. Ф. Будде⁶⁷ там же (писати на університет). В Варшаві все збудовано на шпіонажі і інтригах; усі всього бояться. Є тільки один пр[офесор] Гутніков, голова укр[аїнської] громади (танцювально-співочо-театральної), він медік. З ним я не

* Підкреслено в оригіналі.

знайомий. Як доведеться побачитись, то я Вам розповім, чого так трудно тут зорганізувати що-неб[удь].

З Києва давно не маю звісток, там на мене чекають, через те може й не пишуть.

Мій плян часопису на взір «Języka Polskiego» тепер вже не і може здійснитися, бо українською мовою займались тільки Михальчук та я, а решта з наших українців в цьому анальфабети (Огієнко реабілітуєся від українства за для ласощів турецьких). Мета була боротися з надвірним і внутрішнім обрусінням в нашій літературній мові, що вже перекинулось і до Галичини, але звичайно науково на підставі даних язика історичних і діалектичних, і знову не тільки на їх підставі — вони засіб, а підставою мусіли бути ті теоритичні твердження, які вже давно виголосив Михальчук в своїх працях, відбудовуючи «тип» нашої мови. Наша мова людова маєся під важким впливом і московської і польської, треба уміти серед чужого мотлоху знайти своє зерно. Наприклад «Рада» щоразу пише «фершал» і не розуміє, що це чисто великоруське мужиче слово, що позичили наші люде, служачи в москалях від кацапів і принесли до дому. «Вечером» не є типовою українською формою, хоч у Вас десь і трапляєся у народі, а типове українське тільки «у-вечері» і т. д. До того часопису, що проектувався, люде мали удаватися з усякими запитаннями що до мови, і редакція мусіла б мотивовано відповідати, але все це лишилося мрією.

До побачення

Цілком Ваш Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 39—41. Автограф.

№ 23

[Варшава], 2/VI. [I] 914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Чого це мені й досі не висилають ні «Записок», ні відбитків? Будьте ласкаві нагадайте про мене кому слід, я вже за два тижні їду до Києва, а й досі і не бачив «Записок». Хай вишлють рекомендованими * бандеролями («Зап[иски]» і відбитки): Велика (Wielka), 3, кв. 6*. Хай тільки не пишуть на адресі 4, 3, бо через те паскудне 4 я «Діло» дістаю раз на тиждень, бо почтарі приймають 4 за 7 (сім) і до мене газета майже не доходить.

Чи дістали рукопис для Возняка?

З найщирішою повагою
Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 42. Автограф.

* Підкреслено в оригіналі.

№ 24

[Чернівці, не пізніше 15.VI. 1914 р.] *

Високоповажаний Добродію!

Я послав Вам картку з Заболотова, але забув наклеїти марку, через те її Вам посилаю.

Добрався я до Чернівців щасливо о 10 1/2 год. у вечері. Пішов був повечеряти до ресторації в тому ж отелю (Центральному) і здибав велику компанію українців з Трильовським⁶⁸ на чолі. Бавили весело час до 3-ї год. ранку. Вчора обдивлявся на Чернівці і був у Смаль-Стоцького. Завтра вже їду до Праги. Чернівці справді дуже симпатичне місто, і здається, люде де-що теж роблять, але я чую, що мені вже час поїхати, щоб не перенятися песимізмом.

Витаю усіх Вас і дякую Вам і Вашій Пані за Ваші теплі і сердечні стосунки до мене.

Цілком Ваш
Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 64. Автограф.

№ 25

Берлін, 17/30.VII. [1]914 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Дуже Вам вдячний, що написали. Я за цей час побував у Празі. Справді варто було побачити Прагу така вона велична і гарна, але до Дрездену не варто було заїздити — провінціальне німецьке місто, чистеньке з добрим повітрям та й годі. Музей малюнків — мізерія, а мадону можна було так само бачити і в репродукціях. Берлін величезний, але Відень симпатичніший. У понеділок 3-го серпня н [ового] ст [иллю] їду вже до Варшави. У Берліні дощ щодня. Мабуть той дощ чогось на мене завзявся; наче особистий ворог, докучає гірше жида.

Добро, що в Криворівні стало трохи краще, а то я вже турбувався, чи не впливає зле на Ваш кашіль отся повсякчасна мокрість та вохкість.

Уклін Вашій родині і знайомим.

Цілком Ваш Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 43. Автограф.

* Дата приблизна, встановлена на підставі змісту листів № 22—24.

№ 26

Київ, 28/X.[I] 1919 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Звичайно Ви жартуєте, коли кажете, що я на Вас забув. Я не раз Вас згадував, але не від кого не міг довідатися де Ви є. 1915 рік пережив в Варшаві (і кінець 1914), це був рік страшного суму і розпачу: гадалося, що все вже втрачено і ми повіки загинули. Я тоді згадував Ваш оптимізм जो до москалів. Я казав, що ся порода людей, як зявиться, то все знищить, а Ви ставилися неймовірно і гадали, певно, що то мій шовінізм і прибільшення. В 1916 р. стало трохи легше, коли московська орда відійшла все зруйнувавши. Університет з Варшави перенісся до Ростова над Доном. Там мене обрано на професора порівнявчого язикознавства. Нарешті революція, і ото тільки торік я довідався, що дякувати Богові ця завірюха Вас помиливала, але написати Вам було не можна. Оце я переїхав до Києва у Владимирський і в наш університет. Дуже я зрадів діставши від Вас листа і книжки. За те й друк дуже дякую. Я дуже боявся, щоб Ваші чудові колядки і щедрівки не були знищені від москалів.

Дуже мені смутно, що здоровля Ваше кепсько, але я надіюсь, я хочу, страшенно хочу того, щоб воно було добре, щоб ми знову побачились і побачились хутко. Хто такий є той Пшибиловський, що донос зробив?

Що до сучасної мови я з Вами цілком згоджуюсь і роблю, що тільки можна. Я беру участь в термінольогічних комісіях при Міністерстві справедливости, війни, здоровля, шляхів (допіру запрошений ще), а Кримський в державному секретаріаті. Чистимо від москалізмів. Ор [ест] Левицький з правниками перекладають закони (поки що московські). Опріч того ще викладаю мову нашу в Адміністративно-економічному інституті.— До «Книгаря»⁶⁹ пишніт, що захочете, усе приймуть, на жаль плата у них не дуже велика — 10 коп. за рядок. Посилаю Вам «Книгаря» № 4—14 і 1-число «Нашого минулого»,⁷⁰ «Синю Пташку» та «Чабанський скік»⁷¹. У нас допіру відбувся міністерський кризис, у зв'язку з ним загальмувалася справа Академії Наук, але певно це все невдовзі упорядкуєся, і тоді певно Ви будете її членом. Вас повинні вибрати.

Не ідеалізуйте нашу державу. Це ще в певній мірі фікція. Влада в московських руках, і ми увесь час боремось, щоб одного чудового ранку не опинитись в обіймах «єдиної неделімої». Військо треба мати, але що ж Ви зробіте, як організують «московське» військо, а не українське. Хто буде боронити українських інтересів, коли на чолі держави «чужі» люде? Взагалі становище наше дуже непевне. Все це невдовзі виясниться. Армія у нас організуєся, але на кого, чи не на нас? У всякім разі не будьмо песимістами, працюймо усіма силами, наслідки будуть.

Я б не від того, щоб в Криворівні набути хатку, як ми марили, але не знаю, як це зробити? — «Про колядки» присилайте, надрукуємо, де хочете, і як хочете.

Вся моя бібліотека і всі мої речі залишилися в Варшаві, ледве дістав дозвіл (від німців) поїхати до Варшави. Цими днями вирушаю. Як ціле, то привезу до Києва. Я думаю, що може, як ситуація не погіршає, на Різдво заїхати до Львова, тоді про все побалакаємо. Вам конче треба одужати.

Я тепер друкую граматику для шкіл середніх. Друкувати дуже важко, папір поганий і неймовірно дорогий, черенки зовсім збиті, але якось треба. Галичина в нашій національній русі відіграла надзвичайну культурну роллю. Яка гарна працююча молодь і рівняти до нашої не можна. Усе наше лихо, що у нас бракує культурних сил: оден за десять повинен працювати. Ще на Київ трохи постачаємо, а на провінції великий брак на людей, через те Москва і бере гору. Наші вороги москалі і змосковлені землячки, тутешні москвофіли, організуються на люту боротьбу проти нас. Великі землевласники, прикриваючись налічкою «Україна» проводять протинародню політику, через те нарід проти сеї влади і гне в бік московського большевізму. Київ став містом, де з'їхалася вся московщина з Петербургу, мантачать укр[аїнські] гроші, а українців з усіх урядів женуть. Взагалі поки що кепсько. Але ми боремось, лихо тільки, що нам бракує збройної сили, а німці скинувши Раду стали на бік наших ворогів, захистили вони нас від московського большевізму, а віддали нас московській чорній сотні і кадетам. Але що не день, то можливі усякі зміни. Побачимо, як до нас поставиться антанта, чи й вона піде проти нас. Факт тільки те, що східний кордон ми не можемо своїми силами оборонити, в цьому усе лихо. Як у нас віднімуть донецьке вугілля, то ми не зможемо існувати як держава. Нам треба чужа організована воєнна сила, бо своєї нема, а те, що звеся своєю, не є наше. Коли Ви читаєте «Нову Раду»⁷² або «Відродження»⁷³ чи «Робітничу Газету»⁷⁴, то Вам повинно все бути ясно. Але не падаймо серцем, я гадаю, що тепер вже трудно нас задушити.

Вибаchte, що мій лист такий розкиданий.

Цілком Ваш Євг. Тимченко

Адреса: Київ. Музикальний пер[еулок]⁷⁵ № 1, м. 48.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 44—47. Автограф.

№ 27

[I/IV. [I] 922 [p.]

Київ. Бибиковський бульвар⁷⁶ № 14, кв. 20.

Високоповажаний Добродію!

Давно я за Вас не мав жадної чутки, бо й справді ми або розгубилися, або, і це правдивіше, в таких обставинах коли листуватися майже неможливо. Аж ось д[обродій] Є[фремов] мене познайомив з Вашим листом, дуже я зрадів, майже не вірив, що читаю лист з того іншого світа. Хоч лист Ваш і дуже сумний, я сказав би якийсь безнадійний, але я гадаю, що песимізм Ваш не реалізується. Мені б так хотілося бачити Ваші праці, що Ви за них пишете в друку, я гадаю, що ми одних і тих самих поглядів на наш сучасний кривопис і на московізми, добре б за це побалакати побачившись. Я дуже серйозно думаю, як би втікти до Вас, бо тут вже мені третю зиму терпіти заважко: цю зиму протягом 4,1/2 місяці в моїй хаті було 2,1/2—4° тепла; руки й ноги пухли від холоду і страшенно боліли; писати

і взагалі працювати при таких умовах абсолютно неможливо; що я зробив, так це за тепла. У мене готово до друку: «Санскрицька граматика» (скорочений трохи Тумб), «Вступ до лінгвістики»; «Порівнявча граматика», відмінки: «Льокатив», «Інструменталь» і «Датив» і ще багато дечого, але бачити їх друкованими у мене ще менше надії, як у Вас. Мої синтаксичні студії я хотів би бачити на сторінках львівських «Записок».

Тепер я пишу «Курс історії укр[аїнської] мови і діалектології» для студентів, хоч у нас фактично нема університету, як нема і гімназій, взагалі нічого нема, окрім «видимости» (позирности, мани). Як я читав Вашого листа, то мені здалося, що пише людина з другої планети, з цілком одмінною психологією, з уявою нашої дійсности о стільки одмінною від реальности, як 3-й і 4-й вимір в природі.

Коли б була змога прислати сюди книжок, то дуже б Вас просив «Записки» т. 122-й і 126—131, і взагалі що є у Вас нового на цей час («Архів»). Хтіло б ся мені ще знати, чи можна у Львові чи де там урядитися, щоб мати температуру в 10° взимку і бути ситим щодня більш-менш; правда, це мені здається дуже великі вимоги, майже щось фантастичного, але все ж наче трохи можливе; а як згадаєш, що на світі десь можна мати трохи громадянських прав, можна прочитати газету і т. д., то й думаєш, чи це сон чи так справді десь є ще.

Я дуже хочу дожити ще до того моменту, коли з Вами побачуся, хоч і тут мене бере сумнів: ми за винятком небагатьох, стоїмо на Божій дорозі і мремо густо, організм у багатьох вже остаточно виснажився і досить дрібниці, щоб ad partes піти, (сьогодні фунт хліба 110 тисяч), але поки живе людина, то й жевріє у неї якась надія.

Чекаю нетерпляче від Вас листа
Цілком Ваш
Єв. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 48—49. Автограф.

№ 28

[Київ, 3.VIII. 1922 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Сердечно дякую Вам за книжки і лист від дати 1.VI. 1922 [р.], що я допіру вчора одержав. Книжки до мене дійшли такі: «Записки», т. 126—131, «Укр[аїнський] Архів», т. XIII—XV і «Матеріяли до укр[аїнської] етнології», т. 19/20⁷⁷ (До речі: Микола Сумцов⁷⁸ живий!). Спасибі за відомости з Вашого життя, хоч яке воно тяжке, але як не подібне до нашого. Хтів би дуже з Вами побачитися, але це значно важче, як можна собі гадати, і коли Ви користувалися якимись поодинокими випадками, «командировок», то їх краще б не узагальнювати.

У всякім разі буду старатися побувати у Вас. II кн. «Літ[ературно]-Наук[ового] Вісника» ще не бачив. Дуже цікавий познайомитися з Вашими артикулами, шкода тільки, що вони будуть в гомеопатичних дозах.

Я мабуть багато де в чім з Вами б згодився, бо мені, наприклад, довелося читати «Історію літератури» Возняка⁷⁹ і «Граматику» Сімовича⁸⁰, і з сумом побачив їх «малоросійську» мову. Ви маєте рацію,— «малороси», хоч би й полтавці просто не знають мови і своє незнання афішують як чисті полтавці, а з другого боку, полтавська мова має ще тільки з традиції своє добре резюме, може навіть в якомусь глухому закутку вона й досі добра, але хіба її можна рівняти до південно-київської, подільської і волинської, напр[иклад], коло Дубного? в жаднім разі! це визнають навіть самі полтавці, що вчителювали в тих місцях. Я якось перечитував буковинські і галицькі видання для дітей напр[иклад], Педаг[огічне] Товариство)⁸¹; і сміло скажу, що такою гарною мовою у нас ніхто не напише; через те мене дуже лякає тенденція ваших людей наслідувати сучасний наш жаргон. Візьмімо хоч би у Сімовича «їхній» — це ж найхарактерніший москалізм; на Україні Ви його почуєте тільки в Херсонщині та Катеринославщині, де людність мішана, та й то не скрізь. Від людей простих з більш-менш чистою мовою його ніколи не почуєте; цікаво ще, що, напр[иклад], у Чубинського «Трудах»⁸² тільки в II томі кілька разів подибуємо, та у Манжури⁸³ трошки; а подивіться як цим словом занечищують літер[атурний] яз[ик], і багато, багато ще іншого. Взагалі б я стояв на тім, щоб ваші люди не поспішалися до нас наближуватися, хай не забувають, що 300 літ систематичного змосковщення зовсім дезорганізувало мову як і все життя, і попередні 300 літ у нас і ці 300 літ у Вас не наробили такої шкоди. Та що тут багато балакати, коли 37—38 т. «Етн[ографічного] Зб[ірника]»⁸⁴, де Ви подаєте матеріали, напр[иклад], з Чернігівщини, своєю напів-російською мовою, найкраще те свідчать. Взагалі кажучи, сучасна галицька мова, де ваші вже до нас «наблизилися», справляє найгірше вражіння. Я директорую в Комісії на уложення історичного словника укр[аїнської] мови. Вже з дуже багатьох джерел вибрано слова, маємо карток понад 200 000, але ще багато вибирати, а до впорядкування далеко; може теж це буде робити хтось інший, коли тільки все не розпорозить, а на це вже заноситься та щей дуже.

Сподіваюся що тільки до побачення кажу Вам

Цілком Ваш Є. Тимченко

[На початку листа помітка]: В[исоко]п[оважаному] В. Гнатюкови.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 50—51. Автограф.

№ 29

Київ, 15.IV.1923 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Той лист, що Ви написали минулого року, я дістав і разом з К. Квіткою⁸⁵ відписав Вам на адресу Наук[ового] Т[овариств]ва, але як бачу з теперішнього листа Вашого (19.III.[19]23), Ви його не одержали. Це дуже шкода, бо ми багато де-чого написали для Вас цікавого. Були там

і ріжні запитання до Вас, але що маєм робити, що пропало, того не вернеш. От, тепер пишу, а чи не пропаде знову і цей лист, хто його знає. Живемо в люту епоху гарних слів і поганих вчинків. Книжки не доходять, або майже не доходять. Війни справді наче й нема, а все як на війні. Думка приїхати до Вас на відпочинок справді була торік, але виявилось, що здійснити її абсолютно неможливо з материяльних причин: ми ледве не повмірали з голоду, і виїхати з Києва навіть на сто верстов було неможливо, хіба пішки піти просячи по дорозі хліба і притулку, та й то небезпечно, чи будеш живий.

Велике спасибі за пачки з поживою, що ми діставали від Вас через А. Р. А.⁸⁶ Інтеллігенція наша, що здорова трохи була, підживилася, а слабші, як напр [иклад], Л. Стебницький⁸⁷, з недокрівія пішли ad patres. Ми ще з Америки торік діставали споживні посилки, і вони були платнею для співробітників моєї Комісії (Істор[ичного] словника), А. Грушевського⁸⁸ (Істор[орико]-геогр[афічна] Комісія) і де-яких інших та поміччу для родин, що не мали жадного зарібку, бо так звані «ринки праці», себто можливости самому заробити і дати шматок хліба іншим, цілком знищені. Чи буде далі ліпши, побачимо, як будемо живі. Артикули для «Л[ітературно]-Н[аукового] В[істника]» можна б написати на ті теми, що Ви пишете, але як їх Вам переслати? От я пишу Вам лист і не певен, чи Ви його дістанете, а яка ж гарантія, що дістанете щось більшого, для «Вісника»? Дуже б мені хотілося прочитати Ваші артикули про правопис і мову, але як це зробити? Кримський, особа трохи психопотична, чогось уївся на галичан, як це Ви мусите побачити з його нетактовного памфлету, що під заголовком «Історичного начерку укр[аїнської] мови» надрукований разом з «Начерком історії української мови» Шахматова (переклад з II тому «Укр[аїнский] народ в его прошлом и настоящем») окремою книжкою. Я не поділяю його Звенигородського патріотизму, а за це він на мене пеклом дише.— Ви не винуйте придніпрянців за правопис, бо його завів Кримський, як неодмінний секретар Академії бюрократичною дорогою ні з ким не радившись, хіба що з своїми від нього залежними по службі в Академії і цілком значить безголосими приборчниками.

Ефремов ще в Києві; на жаль і він під цілковитим впливом Кр[имського]. Цих людей Ви не переконаєте, в них ще не виробилося тих мізкових клітин, що для того треба. Онищуків⁸⁹ і Колцуняков⁹⁰ переказав, що просили. Онищук при його слабому здоровлі дуже бідував і тепер йому важко. Він казав, що напише Вам. Я ще маю багато Вам написати і відповісти на решту Ваших запитань, але це вже тоді, як Ви одержете цього листа, бо шкода писати не будши не тільки певним, але навіть дуже сумніваючися, чи Ви побачите цього листа. Дуже, дуже хотів би Вас бачити. Не хочеса вірити, що це мені не пощастить.

Цілком Ваш Євг. Тимченко

Київ. Бульвар Тараса Шевченка № 14, к. 20.

Р. S. У мене готовий до друку переклад «Каїна» Байрона⁹¹. Наш милий Квітка посилає Вам своє сердешне привітання. Він дуже багато працює над теорією нашої музики і має вже готові дуже цінні праці. Молодий фільольог Ганцов написав цікаву розвідку про наші дифтонги (в II томі «Записок Акад[емії] Н[аук]») ⁹².

У мене готовий до друку: «Льокатив в укр[аїнській] мові» (на 5 арк. друку). Окрім того, «Курс порівняної фонетики і морфології індо-євр[опейського] яз[ька]», «Курс історії укр[аїнської] мови. (Фонетика)» і ще багато де чого. Але чи доживу, щоб усе побачило світа? Коли б у Вас було краще, як у нас, то я б волів працювати ближче коло Вас.

Дуже дякуємо за поміч через А. Р. А. В розподільчій Комітеті Я., А. Грушевський, Н. Ткаченко⁹³, Є. Черняхівський, Г. Грушевська, Чепіга⁹⁴.

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 52—54. Автограф.

№ 30

Київ, 11.VI.1923 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Радію з того, що нарешті Вам пощастило дістати нашого листа, може і цей лист дійде до Вас. На жаль, я не дістав тої книжки «Л[ітературно]-Н[аукового] В[існика]», що Ви пишете, що вислали мені, мабуть і не дістану, але Академія одержала багато книжок «Л[ітературно]-Н[аукового] В[існика]», і я мав змогу познайомитися з кількома, хоч і не з усіма Вашими артикулами в справі нашого правопису. В дечому я з Вами згоджуюся, а в дечім ні⁹⁵.

Що до правопису іноземних слів, то здебільшого на мій погляд, Ви маєте рацію, а що до писання Винниці або Чернігів, то ні. Ось чому. В самій Винниці я був 1921 р.; там люди кажуть Віниця, в метриках XVIII в., що я там переглядав, пишешя Вѣйниця, в документах актових XVI—XVII в. Вѣница («Арх[ив] Ю[го]-З[ападної] Р[уси]», ч. I, т. I, [с.] 103, ч. III, т. I, [с.] 9); у Величка, т. I, [с.] 93, т. IV, [с.] 13, у Грабянки, [с.] 241, у Самовидця, [с.] 333 так само, окрім того є ще написання в актах Веница, Вѣнница; очевидно, це слово не від *вино*, а певніше від *віяти* або щось подібного.

Так само і Чернігів. Росіяне вимовляють це слово з-українська, а наш інтелігент того не знаючи, але так чуючи від москаля огрубляє його в Чернігів, себто перекладає з російського, начеб-то надаючи цьому слову української фонетичної барви, а прислухайтеся, як укр[аїнський] нарід каже, себ-то мешканці самої Чернігівщини, то почувте Чернігів (на півдні), Чернігуєв (північніше), а в пам'ятках Чернѣгов (Вел[ичко], т. I, [с.] 90, 107; 173, 413; т. II, [с.] 23, 29, 161, 168, 189, 190, 192, 325, 372, 568; т. III, [с.] 30, 47, 138, 215, 552; т. IV, [с.] 14; Грабянка, [с.] 87, 171, 190, 196, 200, 267; Самовидець [с.] 11, 13, 27, 34, 60, 61, 63, 79, 83, 98, 100, 103, 155, 179, 197, 256, 265, 268, 270, 297, 302, 308), подібуються також написання Черни[і]гов через плутанину графічн[у] ъ и и, але ніде нема Черньгов; в актах писаних польською графікою подибуємо Czernieіow, Czernihov, окрім того є дві сільці в Овруцькім повіті на р[ічці] Норині, що їх пишешя в актах Чернеговичи; з того всього ясно, що Чернігів є прикметниковою формою з наростком — *іга* (чепіга, Сапіга, суціга, ломіга і ин.).

Україна ніхто не вимовляє Вкраїна, але на Вкраїні (ніколи на Україні), за Україну.

Що до подвоїння шелестівок, то *к, г, х, б, п, м, в* і шелестівки, що перед ними стоїть шелестівка не подвоюються, та і взагалі подвоїння буває тільки там, де колись була група *к[онсонант] + j*; ото ж і пишемо з огляду на придніпрянську вимову: життя [жит'є), але щастя, суддя (<суд'я), ніччу (<ніч [ь] жу), рілля з ролия, роль'я («Пов[ість] вр[еменних] л[іт]») 6611 р. «Ип[атіівський] л[ітопис]» 6619 р., «Пал[інодія]» XIV в., [с.] 52, Георг[ій] Амарт[ол] (Увар[ов]), [с.] 298 і т. д., так що це не від форми ралія, що її подибуємо хоч би в гр[амоті] Свидригайла 1424 р.,⁹⁶ є ще діалект[на] форма (в Московщині) орольє; очевидно, в нашій мові це давнє слово перейшло в категорію *neutral* аналогічно до зілля і т[ому] под[ібне]. А як хто пише -в'я -м'я, і т[ому] под[ібне], то це просто малописьменні люди, що їх взагалі багато у нас, але граматичного такого правила нема, як нема і не може бути правила писати бажаннь * і т[ому] под[ібне]. Поки що досить.

Вітайте від мене Ів[ана Лев[ицького]]⁹⁷. Кооператор М: В. Левитський у Києві — живий і здоровий, дуже жвавий і, як завжди, дивиться в прийдуче оптимістично. Наукового Товариства Київського вже давно не існує.

На Ваше запитання про допомогу нам і взагалі на бажання знати правдивий стан незабарі буде окремих лист. Як би вільний був виїзд та платня більша як 5 карб. золотом місячно, то б уважав себе за щасливого знову побачитися з Вами в горах.

З правдивим поважанням

Ваш Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 55—56. Автограф.

№ 31

[Київ], 30.IX.1923 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Сподіваюся, що Ви вже повернули до Львова. Я вже два тижні буде, як послав до Наук[ового] Т[оварист]ва на ім'я Щурата І частину «Льокатива» рекомендованою перепискою і просив сповістити мене, чи одержано рукопис, але цього сповіщення ще не маю; 2-га частина синтактична; коли одержено І-шу, то можна б послати і другу (як що треба). Тепер посилаю Вам свій коротенький життєпис і спис праць. Як ся маєте? Як у Вас живесья?

З правдивим поважанням

Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 55—56. Автограф.

* Підкреслено в оригіналі.

№ 32

Київ, 21.III.1925 [р.]

Високоповажаний Добродію!

Чи дістали Ви мого рекомендованого листа: відпис на Ваш лист? Посилаю Вам свого «Льокатива», вибачте, що надрукований зле і санскрицькі і сербські приклади не вільні від помилок, але що ж робити, що в друкарні нема потрібних літер. Тепер чекаю на морфологічну частину, що у Вас, може й вона колись буде надрукована. Щось загаялося Ваше ювілейне число. «Україну» читаєте, там і моє де-що є.

Коли б наш ряд дав мені відрядження за кордон, то б конче постарався з Вами побачитись. Мені б дуже хотілося zorganizувати вибирання матеріалу з львівських стародруків і рукописів для історичного словника. Біда, що здоровля починає підупадати. І. Огієнко прислав мені свою «Чистоту і правильність української мови», але на жаль я там не багато добачаю «чистоти і правильности (поправности)». Життя тут матеріально по-троху кращає, але дуже поволі.

Сивенький (Самійленко)⁹⁸ дуже хорий, у нього якась семіома, щось подібне до саркоми, і мабуть йому теж не довго рясат топтати.

Що у Вас новенького?

Цілком Ваш

Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 59—60. Автограф.

№ 33

16.II.[I]926 [р.]

Київ. Ул. Чудновського (б[ува]ла Терещенківська)⁹⁹, 2 кв. 7

Високоповажаний Добродію!

Давно, давно вже я Вам не писав, усе чекав на I випуск «Учителя»¹⁰⁰, але й досі не дочекався. Як здоров'я Ваше? Чи скінчився друком Ювілейний збірник? Чи друкується мій «Льокатив»¹⁰¹? Чи одержали Ви мої синтактичні розправи («Льокатив», «Номінатив і датив»¹⁰²)?

У мене до Вас велике прохання. Тут збирають матеріаль до друкарської * термінології. Чи не була б Ваша ласка зібрати в Вашій друкарні друкарські терміни, бо я боюся що у нас накують бо-зна-чого. Ця справа дуже нагальна.

Правописна справа у нас ніяк не налагоджується, і дуже велика шкода, що Наукове Товариство відмінило свій добрий правопис на той, що тепер, позбавлений всякої фізіономії малоросійський, не відомо чому пристосовуючись до нас. У нас і далі нічого доброго не буде, бо розв'язується справа не об'єктивно, а на власне уподобання і йдучи за звичками, набутими в російських школах.

* Підкреслено в оригіналі.

Життя академічне досить важке, повне всякого тертя і боротьби в середині нас самих звичайно тільки на шкоду нашій культурній справі, і на радість чужинцям.

Мені так і не щастить вибратися за кордон. Не пускають. І чи пощастить коли? Хоч би на місяць вибратись до Вас у гори.

Цілком Ваш
Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 61. Автограф.

№ 34

Київ, 18.VI.1926 [р.]
Ул[иця] Чудновського, 2, кв. 7

Високоповажаний Добродію!

Невеселого листа Вашого одержав, але й досі не відповідав, бо події у Вас викликали у мене непевність, чи лист мій дійде до Вас. Може тепер вже дійде. Огієнко обіцяв мені прислати друкарську термінольогію, але щось і досі не шле. Гадаю, що мій останній лист до нього на Варшаву не дійшов. Тепер мур між нами ще вищий, і певно ми вже не побачимось: самий паспорт коштує 300 крб., та й його одержати дуже важко. І коли це минеся, хто його знає. Хоч на багато річей Ви дивитесь іншим, європейським оком, і Вам годі уявити як воно справді є, а вияснити Вам усе не спосіб, але в справі правопису Ви вгадали. Наради і запитання в цій справі до мене і до Смалъ-Стоцького, то — комедія, чи краще декорація, а вийде так, як того хоче той добродій, що Ви пишете. Шкода, що ваші женуться за утопією, за непотрібною фікцією, і вернуть в небажану сторону.

На літо думаю поїхати на Кавказ, в Теберду¹⁰³, це місцевість на високості 1400 метрів. Хочу трохи відпочити серед гірської, хоч і не своєї, природи. Восени гадаю друкувати «Інструменталь», а там коли доживу до нового року, то й «Акузатив», таким чином, усі б відмінки вже були опрацьовані і можна б до дієслова братися.

Через академію одержав 10 відбитків «Льокативу». Артикул Домбровського¹⁰⁴ на Огієнка прочитав в «Учителі» (що у Грушевського) і майже цілком з ним згоджуюсь. Хтів би мати його «Укр[аїнську] стилістику» та «Укр[аїнську] поетику». Добре б, як би їх прислати на Академію, зазначивши на книжках, що «для Комісії Історичного Словника», * бо інакше Кр[имський] забере собі, і я їх не побачу.

З цілого серця бажаю, щоб Ви одужали. Який би я був щасливий, коли б ще раз з Вами побачився.

Цілком Вам відданий
Є. Тимченко

ЛНБ АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 62—63. Автограф.

* Підкреслено в оригіналі.

№ 35

Високоповажаний Добродію!

Чи не була б Ваша ласка познайомити д[обродія] Стешенка з станом наших видань: «Про Небо»¹⁰⁵, «Калевали»¹⁰⁶, «Фейербаха»¹⁰⁷, «Ферієра»¹⁰⁸ і т. п.? Се для нас була б дуже цікава річ.

Все ще й досі чекаю на Вашого листа.

Цілком Ваш Єв. Тимченко

ЛБН АН України, від. рукописів, ф. 34, спр. 552, арк. 65. Автограф.

ПРИМІТКИ

1. Ідеться про «Літературно-Науковий Вістник», загальноукраїнський щомісячний журнал, заснований Науковим товариством імені Шевченка у Львові 1898 р. замість журналу «Зоря». До складу першої редколегії журналу входили М. Грушевський, І. Франко, В. Гнатюк, О. Маковей, пізніше очолювали журнал В. Дорошенко, Д. Донцов, М. Галуцинський та інші. Виходив до 1932 р. Від 1933 по 1939 відомий як «Вісник».

2. Мова йде про «Українсько-руську видавничу спілку», громадську акційну організацію, засновану 1898 р. у Львові з ініціативи М. Грушевського. До 1912 р. головними її редакторами були В. Гнатюк, І. Франко та інші. Видавала і популяризувала твори української та світової літератури. До 1917 р. появилось понад 300 книг у двох серіях — а) белетристика (оригінальна і переклади); б) наукова література. У 1922 р. відновила свою діяльність, але видання книжок було обмеженим. Діяла до 1932 р. Див.: Каталог видань «Українсько-руської видавничої спілки» у Львові. 1899—1912. — Львів, 1913.

3. Ніщинський Петро (літ. псевд.— Петро Байда; 1832—1896) — український композитор і поет-перекладач. Автор музичної кантати «Вечорниці». Переклав «Антигону» Софокла, «Одіссею» та «Іліаду» Гомера. Переклад «Іліади» був прийнятий «Українсько-руською видавничою спілкою» і вийшов друком у першій серії під назвою «Гомерова Іліада». Рапсодії А-3, Львів 1902—1904. Оpubліковано перші шість пісень у чотирьох книжечках:

4. Ідеться про твір французького астронома К. Фламмаріона «Небо» в перекладі З. Мірної, що був виданий у першій серії «Українсько-руською видавничою спілкою» у Львові 1900 р.

5. Мається на увазі праця німецького економіста, соціолога, філософа та історика Вернера Зомбарта (1863—1941), яку переклав український лікар-гістолог, професор Київських медичного та ветеринарного інститутів, дійсний член НТШ Олександр Черняхівський (псевд.— Будовий; 1869—1930).

6. «Калевала» — карело-фінський народний епос. Складається з об'єднаних в одне ціле епічних, весільних і заклиналих текстів. Зібрав і впорядкував в одному конволюті карельські, фінські та іжорські руни фінський фольклорист Е. Ленрот. «Калевалу» перекладено багатьма мовами світу. Вперше українською мовою цей епос переклав Є. Тимченко, видав у Львові 1901 р.

7. Побоювання Тимченка справдилися. К. Михальчук (1840—1914) — український філолог і етнограф, член Старої Громади, дійсний член НТШ, хоч і працював тривалий час над програмою, зваликав з її публікацією. Лише 1910 р. К. Михальчук разом з А. Кримським остаточно підготували програму для збирання українських говорів і видали російською мовою (Програма для збирання особенностей малорусських говорів: Сб. Отд. русского яз. и словесности Академии Наук.— СПб., 1910.— Т. 37). Тоді цю програму допрацював Є. Тимченко і опублікував українською мовою у Києві; «Програма для збирання діалектичних одмін української мови» (Записки Українського наукового Товариства в Києві, 1910.— С. 1—202.+I—IV). Пізніше, як відомо, її вдосконалювано.

8. Володимир Науменко (1832—1919) — український філолог, історик, журналіст і громадський діяч. У 1893—1907 рр. — редактор журналу «Киевская старина», (пізніше — «Україна»).

9. «Киевская старина» — щомісячний історико-етнографічний і літературно-художній журнал. Виходив у 1882—1907 рр. у Києві. Його засновником і першим редактором був Ф. Лебединцев. З 1907 р. виходив під назвою «Україна».

10. «Літературно-наукова бібліотека» — серія невеликих за обсягом наукових і науково-популярних розвідок, яку видавав протягом 1889—1898 років І. Франко. Вийшло 15 книжок. У «Бібліотеці» І. Франко надрукував розвідки про Шевченкового «Перебендю» та поему «Іван Вишенський»; М. Драгоманов — «Австро-руські спомини» і «Чумацькі думи»; У. Кравченко — збірку віршів «На новий шлях», переклади зарубіжних авторів тощо.

11. Мається на увазі збірку новел Василя Стефаника «Дорога», видану у 1901 р. в «Українсько-руській видавничій спілці». Серія 1.

12. Ковалів Степан (літ. псевд. — Степан П'ятка, Плескачка та інші; 1848—1920) — український письменник. Закінчив у 1875 р. Львівську учительську семінарію, автор, крім названих творів, оповідань і нарисів «Дезертир» (1899), «Чародійна скрипка» (1910), «Образки з галицької Каліфорнії» (1913) та інших.

13. Йдеться про один з перекладних підручників Івана Верхратського під назвою «Мінералогія», для III (1893) або V (1898) класів гімназій, створений вченим на підставі підручника М. Ломницького. І. Верхратський (1864—1919) — відомий український природознавець, філолог, письменник, освітній діяч. Він написав і переклав українською мовою також підручник з ботаніки, зоології, які витримали багато видань, підготував «Початки до уложення номенклатури і термінології природописної, народної» (вип. 1—6, Львів 1864—1879); «Спис важніших виразів з руської ботанічної термінології і номенклатури з оглядом на шкільну назву в вищих класах гімназії» (1892). І. Верхратський довголітній голова Математично-природописно-лікарської секції НТШ, редактор понад 10-ти її «Збірників».

14. Мова йде про перекладні для середніх шкіл підручники з математики українською мовою, які Омелян Савицький готував на основі польсько- і німецькомовних посібників Франца Мочника.

15. Очевидно, йдеться про підручник «Мінералогія» Ж. Феллцера та І. Лейтиса (1875), який переклав українською мовою Михайло Полянський (1827—1904) — учитель природознавства у львівських гімназіях.

16. Під назвою «Вістник права і економіки», мабуть, згадано «Часопись правничу і економічну» — журнал, який неперіодично виходив у Львові з 1889 р. (заснований К. Левицьким, Є. Олесницьким і А. Горбачевським) спочатку під назвою «Часопись Правнича» (10 випусків), а з 1900 р. — під назвою «Часопись правнича і економічна» (до 1906 р. вийшло 9 випусків і один — 1912 р.). Видавала журнал Правнича комісія Історико-філософської секції НТШ. Див.: Періодичні та серійні видання Наукового товариства імені Шевченка. 1885—1939: Анотований покажч. — Львів: Вид-во НТШ, 1991. — С. 46—47.

17. Мається на увазі третій том «Матеріалів до українсько-руської етнології», який вийшов у Львові 1900 р. за редакцією Ф. Вовка. «Матеріали» видавала Етнографічна комісія НТШ.

18. Кулішиха — українська письменниця Олександра Куліш (літ. псевд. — Ганна Барвінок; 1828—1911), дружина Пантелеймона Куліша.

19. Очевидно, йдеться про М. Кістяківську — дружину відомого українського юриста, соціолога і філософа Богдана Кістяківського. Підготувала на основі праці М. Філіпова популярну розвідку про Яна Гуса, яку видала «Українсько-руська видавнича спілка» у Львові. Книжка вийшла у другій серії — наукова література — 1901 р.

20. Боржковський Валеріан (1846—1919) — український етнограф, археолог і статистик. Тісно співпрацював з «Киевской стариной», друкував свої праці у виданнях Наукового товариства імені Шевченка, зокрема розвідки про лірників та їхній репертуар. Основні праці: «О лирниках Винницкого уезда», «Лирники», «Парубоцтво как особая группа в малоросийском обществе» (Киевская старина. — 1887. — Т. 24; 1889. — Т. 26). Записи В. Боржковського використовували у своїх працях І. Франко (І. Франко. Пісня про правду і кривду // Франко І. Збір. творів: У 50 т. — К., 1986. — Т. 43. — С. 282—283), пізніші українські фольклористи та етнографи.

21. Боровик Віталій (1864—1939) — публіцист, поет, перекладач. Належав до літературного гуртка «Плеяда». Був дрібним урядовцем у Полтавській, Херсонській, Таврійській та Волинській губерніях. Один із засновників «Братства Тарасівців». Публікувався у журналах «Правда», «Дзвінок», «Літературно-Науковий вістник». Автор поезій «Мати-українка», «До сина» та інших. Збирав матеріали до тлумачного словника української мови. Підтримував дружні стосунки з М. Коцюбинським, Лесею Українкою, В. Стефаником, Є. Тимченком та іншими.

22. Див. приміт. 16.

23. Ідеться про основне серійне видання НТШ «Записки Наукового товариства імені Шевченка», що виходило з 1892 до 1939 р. у Львові, з 1948 до 1990 р. — за кордоном, тепер — знову у Львові. Редактором першого тому «Записок» (1892 р.) був Юліан Целевич. «Записки» готували Історико-філософська та Філологічна секція НТШ. 1909 р. вийшло шість (87—92) томів. Тимченко просить В. Гнатюка надіслати саме ці томи.

24. Очевидно, Є. Тимченко має на увазі «Програму для збирання діалектичних одмін української мови», яка остаточно вийшла друком 1910 р. Див. приміт. 7.

25. Ідеться про Наукове товариство імені Шевченка у Львові, засноване 11 грудня 1873 р. спершу як «Літературне товариство ім. Шевченка». З 1893 р. заходами О. Кониського, В. Антоновича та інших Літературне товариство реорганізовано в Наукове товариство імені Шевченка. Першим головою НТШ обрано К. Сушкевича, пізніше його очолювали Ю. Целевич, О. Барвінський, М. Грушевський (1897—1913), С. Томашівський (заступник голови, 1913—1920), В. Щурат (1921—1923), К. Студинський (1923—1932), В. Левицький (1932—1935), І. Раковський (1935—1940). У Товаристві працювало три секції: історично-філософська, філологічна і математично-природописно-лікарська, які об'єднували ряд комісій. З 1873 по 1939 р. НТШ видало 591 том серійних видань, 352 монографії й розвідки, підручники, карти, 103 випуски різних періодиків; 95 назв літературних творів і 31 інформаційне видання. 14 січня 1940 р. НТШ у Львові було ліквідоване. З 1947 р. Товариство відновлює свою діяльність за кордоном, а з 21 жовтня 1989 р. — відроджується у Львові.

26. Тепер вулиця М. Лисенка у Києві. Перейменована 1927 р.

27. Школярниченко Мусій (літ. псевд. — Мусій Кононенко; 1864—1922) — український поет. Автор збірок «Ліра» (1885), «Струна» (1908), «Жвилі» (1917—1918). Повість «Між народ» побачила світ у друкарні НТШ 1894 р., повість «На селі» видано 1898 р. накладом редакції «Літературно-Наукового вістника».

28. Свидницький Анатоль (1834—1871) — український письменник. Автор антикріпосницьких віршів-пісень, а також оповідань і нарисів, роману «Люборацькі», фольклористично-етнографічних праць. Про який список праць мовиться в листі, не відомо.

29. Ідеться про збірку В. Гнатюка «Гаївки», що вийшла у серії «Матеріали до українсько-руської етнології». Видання Етнографічної Комісії НТШ у Львові (1909.— Т. 12.— 267 с.).

30. «Рада» — українська щоденна газета, виходила з 1906 по 1914 р. у Києві. Видавав і фінансував газету Є. Чикаленко при деякій матеріальній підтримці В. Симиренка і Л. Жебуньова.

31. Драгоманова Людмила (1842—1918) — дружина М. Драгоманова, постійна помічниця вченого у видавничих справах. У 70-х р. XIX ст. ініціатор Товариства денних притулків-шкіл у Києві. Перекладала твори українських письменників для російських часописів, писала оригінальні розвідки (Народні говірки й місцевий елемент в освіті.— Вестник Европы.— 1874). Збереглося цінне листування Л. Драгоманової з багатьма діячами культури і літератури України.

32. Подана у листі назва «Етнографічний Вістник», очевидно, помилкова. Мабуть, ідеться про «Етнографічний збірник» — неперіодичне видання тематично об'єднаних українських фольклорних матеріалів що видавало протягом 1895—1929 рр. НТШ. Випустило 40 томів.

33. Мова йде про членів гуртка української інтелігенції у Києві, що активно вели національно-культурну та суспільно-політичну роботу у другій половині XIX — початку XX ст. Вони називали себе Старою громадою, на противагу новоутвореним Громадам. Особливо поважаною була в гуртку українознавча діяльність В. Антоновича. До 1886 р. в роботі Старої громади брав активну участь М. Драгоманов. У 1900-х рр. до громади вступають Є. Тимченко, С. Єфремов, Є. Чикаленко, І. Стещенко та інші.

34. Марія Грінченко (літ. псевд.— М. Загірня, М. Чайченко та інші; 1863—1921) — українська письменниця, автор віршів та оповідань, а також перекладів з російської та зарубіжної літератури. Дружина Б. Грінченка.

35. Очевидно, йдеться про двотомну працю В. Гнатюка «Знадоби до української демонології» (Етнографічний зб.— Львів, 1912.— Т. 33, вип. 1; Т. 34, вип. 2).

36. Возняк Михайло (1881—1954) — український літературознавець, дійсний член НТШ, академік АН України. Досліджував історію давнього українського письменства. Основні праці: «Матеріали до історії української пісні і вірші. Тексти і замітка» (Т. 1—3, 1913—1925), «Початки української комедії. 1619—1819» (1919), «Історія української літератури» (т. 1—3, 1920—1924). Досліджував літературу XIX ст.

37. Мається на увазі збірник, який готував до 40-ліття літературної та наукової діяльності І. Франка спеціально створений при НТШ комітет. У зв'язку з початком першої світової війни збірник під назвою «Привіт Іванови Франкови в сорокалітє його письменницької праці. 1874—1914» побачив світ лише після смерті письменника — наприкінці 1916 р. Є. Тимченко подав-таки до нього статтю «Вокатив в українській мові». Див. також лист № 12.

38. Тершаковець Михайло (1883—1978) — український історик літератури і культури, педагог. Дійсний член НТШ. Закінчив Віденський університет. Автор праць з історії української літератури «Причинки до життєпису Маркіяна Шашкевича та дещо з його письменницької спадщини» (1904), «Королеводорська рукопись в перекладі Маркіяна Шашкевича» (1905), «Причинок до студій над Маркіяном Шашкевичем» (1906), «Матеріали й замітки до історії національного відродження Галицької Русі в роках 1830 та 1848» (1907), «Галицько-руське літературне відродження» (1908), «Акад. Студинський як дослідник галицько-українського відродження» (1930) та інших.

39. Джиджора Іван (1880—1919) — український історик, громадський діяч і публіцист, дійсний член НТШ. Працював бібліотекарем НТШ у Львові. Автор праць з історії Гетьманщини XVIII ст. Важливіші з них: «Україна в першій половині 1738 р.» (1906), «Реформи Малоросійської Колегії на Україні в 1722—1723 рр.» (1906), «До історії Генеральної військової канцелярії» (1912).

40. Зілинський Іван (1879—1952) — український філолог, дослідник українських говорів. Дійсний член НТШ, професор української мови Краківського і Празького університетів. Важливіші праці «Проба упорядкування українських говорів» (Записки НТШ.— Том. 117—118. 1914), «Opis fonetyczny języka ukraińskiego» (1932), «Карта українських говорів з поясненнями» (1933).

41. «Известия Академии Наук» — журнал, що видавався у 1886—1927 рр. у Петербурзі. Вийшло 32 томи (96 книг). Редакторами були О. Пипін, О. Шахматов, Ю. Карський. У журналі друковано праці з історії, мовознавства, етнографії російських, українських та інших слов'янських авторів.

42. Яцимирський Олександр (1873—1925) — філолог-славист, етнограф і фольклорист. Викладав в університетах Петербурга, Варшави, Ростова. Автор понад 90 розвідок і заміток із східно- і південнослов'янських літератур XV—XVIII ст., розміщених в «Известиях Отделения русского языка и словесности», праць «Григорій Цамблак» (1904), «Славянские и русские рукописи румынских библиотек» (1905), «Новейшая польская литература» (т. 1—2, 1908) та інших.

43. Рудницький Степан (1877—3.XI.1937) — визначний український географ, учитель гімназій Тернополя, Львова. З 1908 р. доцент географічного факультету Львівського університету. З 1901 р. дійсний член НТШ. У 1914—1921 рр. працював у Відні і допомагав Союзу Визволення України. Був секретарем ЗОУНР, Професор Українського Вільного Університету у Празі. З початком 1927 р. переїхав на Східну Україну, де працював у Києві та Харкові. Репресований.

44. Нарікання Є. Тимченка на Михайла Грушевського та Сергія Єфремова не є обґрунтованими. Вони, правдоподібно, ґрунтувалися на суб'єктивних спостереженнях, викликаних якимись особистими невдачами. У дальших листах (№ 16) оцінка М. Грушевського виваженіша.

45. Колесса Філарет (1871—1947) — фольклорист, композитор, музикознавець, літературознавець. Дійсний член НТШ, академік АН України (з 1929 р.), основоположник українського етнографічного музикознавства. Досліджував ритміку українського мелосу, думи. Автор численних обробок народних пісень, оригінальних хорових творів.

46. Студинський Кирило (1868—1941) — український літературознавець, дійсний член НТШ і його голова (1923—1932), академік АН України (з 1929 р.). Досліджував давню українську літературу, культурно-освітні рухи в Галичині, зв'язки і історію об'єднання Західної із Східною Україною. Основні праці: «Пересторога» (1895), «Гене́за поетичних творів М. Шашкевича» (1896), «Пам'ятки полемічної літератури кінця XVI—початку XVII ст.» (1906).

47. Огієнко Іван (1882—1972) — український лінгвіст, книгознавець, церковний діяч. Професор Кам'янецького і Варшавського університетів, дійсний член НТШ, член Слов'янського інституту у Празі та багатьох інших наукових і навчальних закладів. Автор праць з історії української мови, літератури, друкарства та історії української церкви. Із 1940 р. — митрополит (Ларіон) православної Холмсько-Підляської єпархії, з 1951 р. — митрополит УГПЦ в Америці. Основні праці: «Український стилістичний словник» (1924); «Історія українського друкарства» (1925); «Українська мова XVI ст. Крехівський Апостол» (1930); «Українська церква» (т. 1—2, 1942); «Князь Костянтин Острозький і його культурна праця» (1958).

48. Тепер вулиця Мельникова у Києві. Перейменована 1923 р.

49. Ідеться про «Записки Українського Наукового Товариства у Києві». Виходили здебільшого за редакцією М. Грушевського. З 1908 по 1918 р. побачило світ 18 томів. З 1925 р. відновлені як орган Історичної секції ВУАН.

50. Смаль-Стоцький Степан (1859—1939) — український мовознавець і педагог, громадсько-політичний діяч, професор української мови та літератури Чернівецького Університету (1885—1918) та Українського Вільного університету у Празі (з 1921 р.), Слов'янського інституту у Празі (1928), дійсний член НТШ (з 1899 р.), академік ВУАН (1918). Основні праці присвячені українському мовознавству: «Українська мова й початки, розвиток та характеристичні й прикмети» (1933), «Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення» (1925, 1927), «Питання про східнослов'янську правому» (1937). Писав підручники «Руська граматика» (1893, перевид. 1907, 1914, 1928 у співавторстві з Т. Гартнером), «Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Schprache» (1913). Власне про перевидання 1914 р. «великої граматики» і малої 1913, писаної німецькою мовою, згадує Є. Тимченко.

51. Стаття-рецензія відомого російського філолога, академіка Петербурзької АН О. Шахматова «До питання про початок української мови» на підручник С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера «Граматика руської мови» (перевидання, Відень, 1914 р.), опублікована в першому номері журналу «Україна» за 1914 р. Див. також листи № 19—20.

52. Равлюк Микола (1881—1.IX.1933) — український педагог і методист. Закінчив у 1908 р. Чернівецький університет. Із 1920 р. вчителював у Чернівецькій і Кіцманській гімназіях, викладав українську мову і літературу. Названа у листі праця є однією з розвідок дослідника, яка служила посібником для гімназійної молоді. М. Равлюк також автор «Читанки для I і II класів гімназій» (1924) та методичних посібників.

53. Турянський Осип (1880—1933) — письменник, учитель гімназії у Перемишлі. Автор повісті «Поза межами болю» (1921), книжки оповідань «Боротьба за великість» (1926), «Раби» (1927), «Син землі» (1933), літературно-критичних статей. Лінгвістичні заняття О. Турянського були принагідними і компілятивними. Див.: Двадцятьп'ятьліття товариства «Учительська громада»: Ювілейний науковий збірник. — Львів, 1935. — С. 69, 72, 78.

54. Ідеться про працю Є. Тимченка «Функции генетива в южнорусской языковой области» (Варшава, 1913. — 278 с.).

55. «Діло» — щоденна українська газета. Виходила у Львові з 1880 по 1939 р. У 1920—1923 рр. з'явилася з різною періодичністю під назвами «Громадська думка», «Українська думка», «Український вістник», «Громадський вістник». Редакторами були В. Барвінський, Д. Гладилевич, Ю. Романчук, І. Белей, І. Кедрин та інші. Див. с. 366.

56. Мова про рецензію В. Щурата «Програмова книжка» у газеті «Діло» за 1914 р. (№ 41—42) на книгу С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера «Граматика руської мови», що вийшла у Відні 1914 р.

57. Карський Євфимій (1860—1931) — білоруський філолог, академік Петербурзької АН (з 1916 р.). Автор праць з білоруського, українського і російського мовознавства, палеографії й етнографії та інших. Рецензія на граматичку С. Смаль-Стоцького і Т. Гартнера уміщена у 71 томі «Русского филологического вестника» за 1914 р. (с. 635—640).

58. Левицький Орест (1849—1922) — український історик і белетрист. Із 1874 р. — секретар Київської Археологічної комісії, співробітник «Киевской старины», дійсний член НТШ, член Українського наукового товариства та ВУАН у Києві. Основні праці: «Очерк внутренней истории Малороссии во второй пол. XVII в.» (1874—1875), «Опыт исследования о Летописи Самовидца» (1878), «Очерки старинного быта на Волыни и Украине» (1889, 1891). У листі, очевидно, йдеться про виявлені на той час невідомі листи Т. Шевченка, якими цікавилось НТШ і особисто В. Гнатюк.
59. Тепер вулиця Крутоуніверситетська.
60. Перетц Володимир (1870—1935) — український і російський філолог, дійсний член НТШ, член ВУАН, Російської АН, Українського наукового товариства в Києві, дослідник та критичний видавець численних історико-літературних пам'яток. До його важливіших праць слід віднести: «Кукольний театр на Русі» (1895), «Материалы к истории апокрифа и легенды» (т. 1—2, 1899—1901), «Малорусские вирши и песни в записях XVI—XVIII вв.» (1899), «Вірші ієромонаха Климентія Зінов'єва сина» (1912), «Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI—XVIII веков» (т. 1—4, 1926—1929, 1962), «Слово о полку Ігоревім, пам'ятка феодальної України-Руси XII віку» (1926).
61. Кримський Агатангел (1871—1942) — український сходознавець, славіст і письменник. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, академік АН України, з 1918 р. — професор Київського університету. Автор праць з історії та літератури народів Близького та Середнього Сходу. Досліджував українську мову, літературу, фольклор. Автор оповідань «Повістки і ескізи з українського життя» (1895), збірок поезій «Пальмове гілля» (кн. 1—3, 1901, 1908, 1922) та інших.
62. Йдеться про статтю Є. Тимченка «Вокатив в українській мові», опубліковану у «Записках Наукового товариства ім. Шевченка» (т. 117—118, 1914).
63. Мається на увазі «Український архів» (спершу — «Українсько-Руський Архів»), видання Історико-філософської секції НТШ. Виходив у Львові з 1906 по 1921 р. Всього вийшло 15 томів. Цензурований 10 том видання містив «Матеріали до історії української пісні і вірші: Тексти й замітки» (ч. 2), які підготував до друку М. Возняк (1914).
64. Йдеться про «Хроніку Наукового товариства імені Шевченка», яка видавалася з 1900 до 1939 р. у Львові. 55 число «Хроніки» вийшло у Львові 1913 р.
65. Вірогідно, мова йде про грамоту, надіслану Є. Тимченкові після обрання його дійсним членом Філологічної секції НТШ.
66. Богородицький Василь (1875—1941) — російський філолог, професор Казанського університету, член-кореспондент Петербурзької АН (з 1915 р.). Автор праць з індоєвропейського і російського мовознавства.
67. Будде Євген (1859—1929) — російський філолог-славіст, знайомий Є. Тимченка. Автор праць «К истории великорусских говоров» (1896), «Опыт грамматики языка А. Пушкина» (1904), розвідок про Ф. Буслаєва, Ф. Фортунатова, М. Гоголя, А. Чехова та ін.
68. Трильовський Кирило (1864—16.X.1941) — український громадсько-політичний діяч, адвокат, організатор і генеральний отаман Січових Стрільців. З 1907 по 1918 рр. посол до австрійського парламенту. Редактор місячника «Зоря», двотижневика «Хлопська правда», різних календарів, співаників тощо.
69. «Книгар» — перший український бібліографічний журнал у Києві. Виходив у 1917—1920 рр. за редакцією В. Королева і М. Зерова.
70. «Наше минуле» — щоквартальний часопис, на сторінках якого висвітлювано питання теорії літератури, культури і мистецтва. Виходив у Києві в 1918—1919 рр. за редакцією П. Зайцева. Побачило світ 5 випусків.
71. «Синя пташка» та «Чабанський скік» — переклади Є. Тимченка. Автором першої новели є М. Метерлінк, другої Г. Мопассан. Обидві новели вийшли у Києві окремими книжечками у 1917 і 1918 рр.
72. «Нова Рада» — українська щоденна газета. Орган Трудової партії. Виходила протягом 1919—1920 рр. у Львові. Видавав О. Застирець редагував Я. Левицький.
73. «Відродження» — газета пресового бюро австрійського Військового міністерства. Виходила у Відні 1918 р. за редакцією І. Німчука.

74. «Робітнича газета» — щоденна газета, орган Української Соціал-демократичної партії. Виходила (з перервами) протягом 1917—1919 рр., спочатку у Києві, пізніше — у Вінниці, Рівному й Кам'янці-Подільському. Головний редактор В. Винниченко, у 1919 р. — І. Мазепа.

75. Музичний провулок існував до другої світової війни (в одному з будинків містилася редакція газети «Київський пролетар»). У другій половині 40-х рр. забудований. Починався від вул. Прорізної у напрямку до Площі Незалежності (вище вул. Б. Грінченка) і йшов дещо навкис та ближче до вул. Володимирської.

76. Тепер бульвар Тараса Шевченка у Києві. Перейменований у 1919 р.

77. Перша повна назва — «Матеріали до українсько-руської етнології», з 1909 р. — «Матеріали до української етнології» — неперіодичне серійне видання Етнографічної комісії НТШ. Вийшло 22 томи. Від 1929 р. виходили під назвою «Матеріали до етнології і антропології». У 19—20 томах видання, про які згадує Є. Тимченко, вміщено за редакцією В. Гнатюка українські весільні обряди та звичаї. Том вийшов 1919 р.

78. Сумцов Микола (1854—1922) — український літературознавець і етнограф, історик культури, професор Харківського університету, дійсний член НТШ та ВУАН, ряду зарубіжних академій. Автор понад 800 праць. Важливіші з них: «О свадебных обрядах, преимущественно русских» (1881), «Хлеб в обрядах и песнях» (1885), «Культурные переживания» (890), «Современная малорусская этнография» (т. 1, 1893, т. 2, 1897). Див.: Реєстр наукових праць М. Ф. Сумцова // Записки Історико-філологічного відділу Української АН. 1923.— Кн. 2—3.

79. Йдеться про тритому працю М. Возняка «Історія української літератури» (Львів, 1920—1924).

80. Є. Тимченко має на увазі курс лекцій «Практична граматики української мови» (1918), що його підготував Василь Сімович (1880—1944) — визначний український мовознавець і культурний діяч, дійсний член НТШ (з 1923 р.). Друге видання посібника (1920), значно доповнене, ввібрало елементи наукової граматики.

81. Очевидно, йдеться про такі видання товариств учителів середніх загальноосвітніх шкіл та викладачів вищої школи, як «Учитель», книжки видавництва «Наша школа», «Світло» та інші, що виходили в Галичині й на Буковині.

82. Є. Тимченко має на увазі працю «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной Русским географическим обществом. Юго-западный отдел», що вийшли протягом 1872—1878 рр. у семи томах з редакцією і за участю Павла Чубинського (1839—1884). У другому томі уміщено «Казки» (СПб., 1877).

83. Із праць Івана Манжури (1851—1893) — українського поета, фольклориста і етнографа — Є. Тимченко послуговувався, передовсім, збіркою літературно опрацьованих фольклорних матеріалів: Сказки, пословицы и т. п., записанные в Екатеринославской и Харьковской губерниях: Сборник Харьковского историко-филологического общества.— Х., 1890.— Т. 2.

84. Див. приміт. 32.

85. Квітка Климент (1800—1953) — український музикознавець, фольклорист і етнограф. Чоловік Лесі Українки. У 1920-х рр. був директором музично-етнографічного кабінету ВУАН. Дійсний член НТШ. Автор численних наукових розвідок з питань музикології і теорії музики, серед яких на окрему увагу заслуговують праці «Українські народні мелодії» (1922), «Професіональні народні співи і музиканти на Україні» (1924) та інші.

86. А. Р. А. — American Relief Administration — Американська допомогова адміністрація, яка надсилала з 1923 р. пакунки з харчами для української інтелігенції у Київ. Популярну організацію називали також «Допомоговий комітет».

87. Стебницький Петро (1862—1923) — український письменник, публіцист, громадський діяч, керівник Громади у Петербурзі. Писав на економічні теми у «Вестнике финансов», «Торгово-промышленной газете». Автор оповідань, поетичних творів, публіцистичних статей, окремих брошур («Під стелями Думи», 1907; «Українська справа», 1917; «Поміж двох революцій», 1918) тощо. Див. с. 367.

88. Грушевський Олександр (1877—1943) — український історик, етнограф і літературознавець. Брат М. Грушевського. Учень В. Антоновича. Викладав в університетах

Одеси, Києва, Петербурга. У ВУАН очолював Історико-географічну комісію, був дійсним членом Археографічної комісії ВУАН, НТШ. Автор праць «Пинское Полесьє» (1901), «Очерки истории Туровского княжества» (1902), «Города Великого Княжества Литовского в 14—16 вв.» (1918). У 1937 р. репресований. Див. с. 288, 294, 367.

89. Онищук Антін (1885—1937?) — український етнограф, дослідник Гуцульщини, співробітник Етнографічної комісії НТШ, згодом — керівник Кабінету етнології імені Ф. Вовка при ВУАН у Києві. Автор ряду праць з української етнографії і етнології, більшість з яких опубліковано в «Матеріалах до української етнології» та «Матеріалах до етнології та антропології» у Львові.

90. Колцуняк Микола (1870—1891) — народний учитель, етнограф. Зібрав збірник пісень «Пісні Коломийського Підгір'я», описав докладно весілля в Коломийщині тощо.

91. Поема Дж.-Н.-Г. Байрона «Кайн» у перекладі українською мовою Є. Тимченка була видана 1925 р. у Києві.

92. У листі Є. Тимченка йдеться про статтю українського філолога В. Ганцова (1892—1979) «Характеристика польських дифтонгів і шляхи їх фонетичного розвитку», опубліковану в «Записках історично-філологічного відділу ВУАН» (1923.— Кн. 2.— С. 114—144).

93. Очевидно, йде мова про українського історика Миколу Ткаченка (1893—1965), автора ряду праць з історії України XVII—XVIII ст., української історіографії та історії української літератури. Основні публікації М. Ткаченка уміщені в «Записках Історично-філологічного відділу ВУАН».

94. Йдеться, вірогідно, про Якова Чепігу-Зеленкевича (1875—1938) — українського педагога та освітнього діяча. Закінчив 1898 р. Новобузьку учительську семінарію. Вчителював у Донбасі, викладав у вищих школах Києва. Автор методичних посібників та підручників з української мови та математики для початкових шкіл, праць з трудового виховання та інших.

95. Йдеться, передусім, про серію статей під назвою «В справі української правописи», які В. Гнатюк публікує протягом 1922—1923 рр. на сторінках «Літературно-Наукового Вістника» (1922.— Кн. II.— С. 173—176; Кн. VIII.— С. 164—171; 1923.— Т. 79.— С. 178—182, 273—276; 1923.— Т. 80.— С. 175—180 та інші). Ширше про цю працю див.: Дзендзельський Й. О. Володимир Гнатюк як мовознавець // Науковий зб. Музею української культури у Свиднику.— Праців, 1976.— № 7.— С. 219—223 та інші.

96. Мається на увазі дарчу грамоту чернігівського князя Свидригайла від 3 вересня 1424 р., дану Юрію Козенягі на право володіння селом Хватівці. Див.: Розов В. Українські грамоти.— К., 1928.— Т. 1: XIV ст. і перша половина XV ст.— № 55.

97. Левицький Іван (1850—1913) — український письменник, журналіст і бібліограф. Дійсний член НТШ, голова бібліографічної Комісії товариства. Автор праць «Галицько-руська бібліографія за рр. 1777—1800», «Галицько-русская библиография XIX в.», т. I—II (1800—1886), «Українська бібліографія Австро-Угорщини», т. I—III (1887—1893) та інших.

98. Сивенький (Самійленко) Володимир (1864—1925) — український письменник, автор ліричних, патріотичних і сатиричних віршів. Перекладав твори Гомера, А. Данте, П. О. Бомарше, П.-Ж. Беранже, Д.-Н.-Г. Байрона, А. Франса, а також російських письменників.

99. Вулиця Чудновська, колись Терещенківська. У XIX ст. називалася Олександрівська, з 1900 по 1919 р.— Терещенківська, від 1919 р.— Герцена, і того ж року до середини 1955 р. знову Чудновського. З 1955 — вул. Рєпіна.

100. «Учитель» — український педагогічний журнал для вчителів Галичини, орган Українського педагогічного товариства. Виходив з 1889 по 1914 р. у Львові.

101. Є. Тимченко запитує про друк праці «Льокатив речівниковий в українській мові». Її було опубліковано у Львові наприкінці 1925 р.

102. Йдеться про монографічні праці Є. Тимченка «Льокатив в українській мові» (1925), «Номінатив і датив в українській мові» (1925).

103. Теберда — кліматичний високогірний курорт у Ставропольському краї Карачаєво-Черкеської автономної області на Північному Кавказі.

104. Мова про статтю-рецензію В. Домбровського «Фільольогічні факти чи фікція?», опубліковану в науково-педагогічному збірнику «Учитель» (т. 1, 1925) з приводу появи книги І. Опієнка «Український стилістичний словник» (Львів, 1924).

105. Очевидно, йдеться про твір К. Фламмаріона «Небо». Див. приміт. 4.

106. Див. приміт. 6.

107. Праця Ф. Енгельса «Людвіг Феєрбах» у перекладі О. Черняхівського (Будового). Опублікована у другій серії «Українсько-руської видавничої спілки» у Львові (1899).

108. Ідеться про видану в другій серії «Українсько-руської видавничої спілки» у Львові (1904) працю Еміля Феррієра «Дарвінізм».